

บทที่ 1

ที่มาและความหมายของสิทธิเรียกร้องตามกฎหมาย

1. บททั่วไป

1.1 ความหมายและความเป็นมาของสิทธิตามกฎหมาย

คำว่า "สิทธิ" นั้นอยู่ในสามัญสำนึกของบุคคลทั่วไป ทั้งที่มีการศึกษาและไม่มีการศึกษา ทั้งที่มีความรู้กฎหมายและไม่มีความรู้กฎหมาย แต่หากจะถามความหมายจากบุคคลทั่วไป คงจะมีจำนวนน้อยมากที่จะให้ความหมายได้ เพราะคำว่า "สิทธิ" เป็นถ้อยคำที่เพิ่งมีบัญญัติไว้ในกฎหมายในภายหลัง โดยสืบเนื่องมาจากความคิดในเรื่องความเป็นเจ้าของในสิ่งของร่างกาย และที่กินทุกคนมีอำนาจที่จะป้องกัน คัดค้านเอาคืน หรือหาประโยชน์จากสิ่งนั้น ๆ ได้ โดยที่บุคคลอื่นจะไม่มารบกวนและความคิดนี้เองเป็นที่มาแห่ง "สิทธิ" เมื่อมีการบัญญัติกฎหมายจึงได้บัญญัติเพื่อรองรับเกี่ยวกับเรื่อง "สิทธิ" เพื่อจะได้มีแนวการใช้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

ดังนั้น จึงมีผู้ให้ความหมายของคำว่า "สิทธิ"¹ หลายอย่าง ซึ่งที่พอจะยกมาเป็นตัวอย่างคือ

ความเห็นประเภทที่ 1 เห็นว่า "สิทธิ" หมายถึง "อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคล ในอันที่จะมีเจตจำนง ซึ่งเน้นความสำคัญอยู่ที่อำนาจ ที่กฎหมายให้บุคคล วินด์ไฮม์ (Wind-scheid) นักกฎหมายเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น

ความเห็นประเภทที่ 2 เห็นว่า "สิทธิ" คือ "ประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองให้" ซึ่งเน้นความสำคัญที่ "ประโยชน์" ที่กฎหมายคุ้มครอง ความเห็นนี้ เยียร์ริง (Hering) ที่กฎหมายเยอรมันเป็นผู้คิดขึ้น

¹ หุยกุค แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518), หน้า 216.

ท่านอาจารย์หุยก แสงอุทัย ให้นำความเห็นทั้ง 2 ประเภทข้างต้นมาพิจารณา แล้วให้ความเห็นว่า "สิทธิ" นั้นที่ถูกก้องนั้นเป็นทั้ง "อำนาจ" และ "ประโยชน์" ดังนั้น ความหมายของ "สิทธิ" คือ อำนาจที่กฎหมายให้เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง

มีผู้ให้คำนิยามเกี่ยวกับคำว่า "สิทธิ" อยู่หลายท่าน กล่าวคือ

ท่านอาจารย์อนุวัติ ใจสมุทร ได้ให้ความหมายของคำว่า "สิทธิ" คืออำนาจชนิดหนึ่งตามกฎหมายซึ่งบุคคลใช้คุ้มครอง หรือจัดการทรัพย์สินหรือประโยชน์ใด ๆ ของตน

ท่านอาจารย์ไอสถ โกสิน ได้ให้ความหมายของคำว่า "สิทธิ" คือ ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและป้องกันให้

ท่านอาจารย์พิชญ์ รพินทร์ ได้ให้ความหมายของคำว่า "สิทธิ" คือ ประโยชน์หรืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองป้องกันให้

ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 124/2487 ได้กล่าวถึง "สิทธิ" ดังนี้ "พูดถึงสิทธิ หากกล่าวโดยย่อและรวบรัดแล้ว ก็ได้แก่ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์จะเป็นสิทธิหรือไม่ ก็ต้องแล้วแต่ว่าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพหรือไม่ ถ้าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพประโยชน์นั้นเป็นสิทธิ กล่าวคือ ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย"

"สิทธิ" มีกำเนิดมานานแล้ว ปรากฏหลักในกฎหมาย ก็คือ กฎหมายโรมันซึ่งใช้คำว่า "Jus" ซึ่งเป็นที่มาของ "สิทธิ" ในกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ต่อมา โดยในกฎหมายอังกฤษใช้คำว่า "right" หรือบางครั้งใช้คำว่า "title" "สิทธิ" ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของแต่ละบุคคล โดยเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย คือ สิทธิในชื่อ สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในครอบครัว สิทธิในการรับมรดก เป็นต้น มีผู้กล่าวว่า การที่บุคคลหนึ่งมี "สิทธิ" หรือ "อำนาจ" ย่อมทำให้บุคคลอีกคนหนึ่ง หรือหลายคนย่อมมี "หน้าที่" ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามอำนาจของเขา หรือ เป็นไปตามประโยชน์นั้น ๆ "หน้าที่" ที่คู่เคียงกับสิทธินี้ ได้แก่ หน้าที่ที่จะไม่รบกวนขัดขวางต่อสิทธิ หรือหน้าที่ที่จะกระทำหรืองดเว้นไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นไปตามสิทธิ นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่า "สิทธิ" บางประเภทที่เจ้าของสิทธิจะใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงสิทธิฝ่ายเดียว และถ้าเขาไม่ใช้สิทธิก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสิทธิเกิดขึ้นที่เรียกว่า สิทธิก่อตั้ง (Gestaltungsrechte) เช่น สิทธิที่จะไต่กรรมสิทธิในสังหาริมทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของ สิทธิบอกล้างโมฆียะกรรม สิทธิในการสอดเข้าแทนหน้า สิทธิในการร้องขอตั้งผู้จัดการมรดก เป็นต้น ซึ่งสิทธิเหล่านี้มีลักษณะเช่นเดียวกับ "สิทธิ" ทั้งหลาย เพราะผู้

มีหน้าที่ยอมรับ "สิทธิก่อตั้ง" นั้น จึงถือว่า "สิทธิและหน้าที่" เป็นของคู่กันโดยไม่มีข้อยกเว้น
 แต่มีข้อจำกัดใช้สิทธิว่า "ผู้ที่ใช้สิทธิของตนย่อมไม่นำความเสียหายให้แก่ผู้ใด" (Qui jure
 suo utitur neminem laedit) กว้ความเคารพผู้เขียนมีความเห็นว่า "สิทธิ" ไม่
 จำเป็ต้องคู่กับ "หน้าที่" เสมอไป อีกทั้งลักษณะของหน้าที่ที่จะยอมรับ "สิทธิก่อตั้ง" ข้างต้น
 นั้น ไม่ใช่หน้าที่ ที่จะสามารถบังคับผู้อื่นได้ ไม่ว่าให้จะกระทำหรือละเว้นกระทำ หรือการ
 ชักขวางไม่ให้ผู้อื่นมารบกวนสิทธิคังเช่นทรัพย์สิน จึงเห็นว่า "สิทธิก่อตั้ง" ไม่ใช่สิทธิที่ก่อให้เกิด
 เกิด "หน้าที่" แก่ผู้อื่น และ "สิทธิ" ไม่จำเป็นต้องคู่กับ "หน้าที่" เสมอไป

"สิทธิ" ตามกฎหมายนั้นมีอยู่หลายชนิดด้วยกัน เช่น สิทธิตามกฎหมายมหาชน
 สิทธิตามกฎหมายเอกชน และสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นต้น โดยเฉพาะสิทธิ
 กฎหมายเอกชน นั้นมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของแต่ละคน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่
 ควรจะนำมาถว้ถว้ถึง

การแบ่งลักษณะของสิทธิตามคำอธิบายของนักกฎหมายท่านอื่นก็ยังมีอยู่อีกมาก เช่น
 อาจารย์อนุนิติ ใจสมุทร แบ่งสิทธิออกเป็น

1. สิทธิแบ่งตามผู้มีหน้าที่
 - 1.1 สิทธิเค็กชวค
 - 1.2 สิทธิไม่เค็กชวค
 2. สิทธิแบ่งตามวัตถุแห่งสิทธิ
 - 2.1 สิทธิในตัวบุคคล
 - ก. สิทธิในตัวของตนเอง
 - ข. สิทธิในตัวของบุคคลอื่น
 - 2.2 สิทธิในทรัพย์สิน
 - ก. สิทธิในวัตถุที่มีรูปร่าง ได้แก่ทรัพย์สินสิทธิต่าง ๆ เช่น กรรมสิทธิ์
 สิทธิจำนอง สิทธิจำนำ เป็นต้น
 - ข. สิทธิในวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง ได้แก่ สิทธิในผลงานอันเกิดจากความคิด
 เช่น ลิขสิทธิ์
 - ค. สิทธิในกองมรดก ได้แก่สิทธิในการรับมรดก สิทธิในสินสมรส
- อาจารย์ไอสถ โกสิน แบ่งสิทธิในทรัพย์สินออกเป็น

1. ทรัพย์สินสิทธิ หรือ สิทธิในทรัพย์สินที่มีรูปร่าง
2. สิทธิในทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่าง
3. สิทธิเรียกร้องในเรื่องนี้
4. ทรัพย์สินสิทธิอันเป็นอุปกรณ์แห่งหนึ่ง หรือ อุปกรณ์แห่งสิทธิเรียกร้อง

อาจารย์พิชญ์ รพินทร์ แบ่งสิทธิออกเป็น 2 ประเภท

1. สิทธิเกี่ยวกับสภาพบุคคล
 - ก. สิทธิในตัวบุคคล
 - ข. สิทธิในครอบครัว
 - ค. สิทธิในการเมือง
2. สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน
 - ก. ทรัพย์สินสิทธิ
 - ข. สิทธิเรียกร้องในเรื่องนี้
 - ค. สิทธิอันเป็นอุปกรณ์แห่งหนึ่ง หรือ สิทธิเรียกร้อง

อาจารย์หยุด แสงอุทัย แบ่งแยกประเภทของสิทธิออกเป็นดังนี้

1. แบ่งแยกตามสภาพของสิทธิ
 1. สิทธิเด็ดขาด (absolute right) คือ สิทธิที่เจ้าของสิทธิมีอำนาจกีดกันไม่ให้บุคคลภายนอกมาเกี่ยวข้องกับบุคคล ทรัพย์สินและสิทธิ เช่น สิทธิในทางครอบครัว ทรัพย์สินสิทธิ
 2. สิทธิสัมพัทธ์ (relative right) คือ สิทธิที่ให้อำนาจที่จะเรียกร้องจากบุคคลอื่นให้กระทำหรือละเว้นกระทำ
 3. สิทธิก่อตั้ง (Gestaltungrecht) คือ สิทธิที่ให้อำนาจเจ้าของสิทธิที่จะก่อตั้งการเปลี่ยนแปลงสิทธิได้แต่ฝ่ายเดียว ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น
 - 3.1 การแบ่งแยกประเภทที่ 1 แบ่งเป็น (ก) สิทธิก่อตั้งที่เป็นอิสระ เช่น สิทธิที่จะได้กรรมสิทธิในสังหาริมทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของ (ข) สิทธิก่อตั้งที่ไม่เป็นอิสระ เช่น สิทธิบอกล้างโมฆียะกรรม
 - 3.2 การแบ่งแยกประเภทที่ 2 แบ่งเป็น (ก) สิทธิที่จะได้สิทธิมา เช่น สิทธิที่จะได้กรรมสิทธิในสังหาริมทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของ และ (ข) สิทธิที่จะสละหรือยกเลิกสิทธิ เช่น สิทธิที่จะบอกล้างโมฆียะกรรม

2. แบ่งตามวัตถุแห่งสิทธิ

1. สิทธิเกี่ยวกับบุคคล (Personenrechte) คือ สิทธิเกี่ยวกับตัวบุคคล
เจ้าของสิทธินั่นเอง
2. สิทธิเกี่ยวกับครอบครัว คือ สิทธิที่เจ้าของสิทธิมีสิทธิเหนือบุคคลอื่นตาม
หน้าที่ทางศีลธรรม
3. สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน คือ สิทธิที่มุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สิน อาจแบ่งออกเป็น
 - 3.1 ทรัพย์สิน สิทธิในทรัพย์สิน ได้แก่ สิทธิในอสังหาริมทรัพย์
 - 3.2 สิทธิเหนือสิ่งที่ไม่มรูปร่าง เช่น ลิขสิทธิ์ สิทธิในเครื่องหมายการค้า
 - 3.3 สิทธิเรียกร้อง ได้แก่ สิทธิของบุคคลคนหนึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้มีอยู่
เหนือบุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ ในกรณีเรียกร้องให้ลูกหนี้กระทำ หรืองดเว้นกระทำ
การใด
 - 3.4 สิทธิเหนือกองมรดก ได้แก่ สิทธิที่จะเข้าครอบครองกองมรดกตาม
กฎหมาย

3. แบ่งตามการบังคับให้เป็นไปตามสิทธิ

1. สิทธิพร้อมบูรณ์ คือ สิทธิที่ได้เกิดขึ้นสำเร็จบริบูรณ์แล้ว เจ้าของสิทธิจึง
บังคับให้เป็นไปตามสิทธิได้
2. สิทธิที่ไม่พร้อมบูรณ์ คือ สิทธิซึ่งอยู่ในระยะก่อนที่สิทธิจะพร้อมบูรณ์ แต่มุ่ง
ที่จะพร้อมบูรณ์ในภายหน้า

4. แบ่งแยกตามเนื้อหาของสิทธิ

1. สิทธิในทางรับ หมายถึงสิทธิที่คู่เคียงไปกับหน้าที่ในทางรับหรือในทาง
เจาะจงแน่นอน
2. สิทธิในทางปฏิเสธ หมายถึง สิทธิที่เคียงไปกับหน้าที่ในทางปฏิเสธ หรือ
ให้บุคคลงดเว้นกระทำ

5. แบ่งตามขอบเขตที่ถูกระทบกระทบ

1. สิทธิประชาชน คือ สิทธิที่เกิดขึ้นโดยเป็นอิสระจากสิทธิอื่น
2. สิทธิอุปกรณ คือ สิทธิที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกับสิทธิอื่น

6. แบ่งตามผู้เป็นเจ้าของวัตถุแห่งสิทธิ

1. สิทธิเหนือทรัพย์สินของตนเอง ย่อมได้แก่สิทธิของผู้เป็นเจ้าของเหนือทรัพย์สินของเขา

2. สิทธิเหนือทรัพย์สินของผู้อื่น ได้แก่ สิทธิของบุคคลหนึ่งที่มีเหนือทรัพย์สินของอีกบุคคลหนึ่ง

7. แบ่งแยกตามการมีอยู่ก่อนหรือภายหลัง

1. สิทธิที่มีอยู่เดิม หรือ สิทธิเริ่มแรก คือ สิทธิที่มีอยู่ก่อน เช่น สิทธิที่มีอยู่ก่อน เช่น สิทธิที่มีต่อลูกหนี้

2. สิทธิที่เป็นทางแก่ หรือ สิทธิในสภาพบังคับ คือ สิทธิที่มีตามมาหลังจากสิทธิที่มีอยู่เดิม เช่น นาย ก. ทำให้ทรัพย์สิน นาย ข. เสียหาย สิทธิเหนือทรัพย์สินของ นาย ข. เป็น "สิทธิที่มีอยู่เดิม" สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายเป็นสิทธิในสภาพบังคับ

8. แบ่งตามสภาพของเจ้าของสิทธิ

1. สิทธิปกติ ได้แก่ สิทธิของบุคคลทั่วไปที่มีความสามารถในการกระทำต่าง ๆ ตามกฎหมาย เช่น สามารถทำสัญญา

2. สิทธิผิดปกติ ได้แก่ สิทธิซึ่งถูกกระทบกระทั่งโดยลักษณะพิเศษของสิทธิ เช่น สิทธิของผู้เยาว์

จากแนวความคิดของนักกฎหมายข้างต้น เราพอจะสรุปและแบ่งแยกสิทธิออกเป็น

1. สิทธิเกี่ยวกับสภาพบุคคล คือ สิทธิที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลผู้ใช้สิทธินั้นเอง เป็นการเฉพาะตัว เช่น สิทธิในการใช้นาม สิทธิในครอบครัว เป็นต้น

2. ทรัพย์สินสิทธิ คือ สิทธิที่บุคคลมีอยู่เหนือทรัพย์สิน อันได้แก่ กรรมสิทธิ สิทธิครอบครอง เป็นต้น ดังจะได้นำมาอธิบายในตอนต่อไป

3. บุคคลสิทธิ คือ สิทธิที่บุคคลมีอยู่เหนือบุคคลอีกคนหนึ่งในการให้กระทำหรือละเว้นกระทำ ซึ่งสิทธินี้อาจเกิดโดยนิติกรรมและนิติเหตุ ดังจะได้นำมากล่าวในตอนต่อไปเช่นกัน

4. สิทธิก่อตั้ง คือ สิทธิให้อ่านาเจ้าของสิทธิที่จะก่อตั้ง เปลี่ยนแปลง แก้ไข สิทธิไต่ฝ่ายเดียว โดยไม่ก่อนหน้าให้แก่บุคคลอื่นดังเช่นสิทธิที่กล่าวมาในข้ออื่น เช่น สิทธิบอกล้างโมฆะกรรม สิทธิในการกล่าวอ้างโมฆะกรรม เป็นต้น

สิทธิย่อมเกิดจากกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายต้องวางองค์ประกอบแห่งการเกิด

ของสิทธิไว้ องค์ประกอบให้เกิดสิทธินั้น กฎหมายย่อมจะเอา "เหตุการณ" หรือ "การกระทำ" ของบุคคลมาเป็นองค์ประกอบ

"เหตุการณ" มีความสำคัญในการเป็นองค์ประกอบให้เกิด "สิทธิ" ขึ้น เช่น การเกิดการตายของบุคคล ทำให้สภาพบุคคลเริ่มต้นและสิ้นสุดลง

"การกระทำ" ของมนุษย์ ที่ก่อให้เกิดผลในทางกฎหมาย คือ การเกิดสิทธิซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประการ กล่าวคือ

(1) การกระทำที่ผู้กระทำไปโดยมีเจตนาให้ผลในทางกฎหมายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 112 ได้เรียกการกระทำดังกล่าวว่า "นิติกรรม" ซึ่งมีความหมายว่า "อันว่านิติกรรมนั้นได้แก่การใด ๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวนหรือระงับซึ่งสิทธิ

(2) การกระทำในทางกฎหมายที่มีความหมายอย่างแคบ คือ การกระทำที่ไม่ใช่ผู้กระทำจะมีเจตนาให้ผลเกิดขึ้นหรือไม่มีเจตนาให้ผลเกิดขึ้นก็ไม่สำคัญ แต่เกิดผลทางกฎหมาย เพราะมีการกระทำที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งแบ่งออกเป็น

2.1 การกระทำที่คล้ายนิติกรรม คือ การกระทำที่คล้ายคลึงกับนิติกรรม แต่ผู้กระทำไม่จำต้องคาดหมายถึงความสมบูรณ์แห่งผลในกฎหมาย เช่น การเลิกการครอบครองทรัพย์สิน การจัดการงานนอกสั่ง การบอกกล่าวการโอนสิทธิเรียกร้อง เป็นต้น

2.2 การกระทำในทางข้อเท็จจริง เป็นการก่อให้เกิดผลในทางกฎหมายโดยปราศจากเจตนาของบุคคล เช่น การเข้าถือเอาสังหาริมทรัพย์อันไม่มีเจ้าของอันเป็นเหตุให้ผู้เข้าถือเอาได้กรรมสิทธิ์ เป็นต้น

(3) การกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย เช่น การกระทำของลูกหนี้ที่ละเมิดข้อสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ การละเมิด

(4) การกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่เป็นเหตุให้ผู้กระทำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน

นอกจากนี้การ ได้ซึ่งสิทธิอาจแบ่งแยกได้อีกทางหนึ่งเป็น¹

¹หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า 264-267.

1. แบ่งแยกการได้สิทธิโดยเจตนาและโดยไม่เจตนา

ก. การได้สิทธิมาโดยเจตนา หมายความว่าบุคคลได้สิทธิมาโดยอาศัยเหตุ
 ที่เขามีเจตนาที่จะได้สิทธินั้น ซึ่งอาจเป็นการเจตนาในทางนิติกรรม เช่น สิทธิตามสัญญา
 ซื้อขาย หรือเจตนาที่จะรับสิทธิในทางธรรมชาติ เช่น การเข้าถือเอาสังหาริมทรัพย์ที่ไม่
 มีเจ้าของทำให้ได้กรรมสิทธิ์

ข. การได้มาโดยปราศจากเจตนา หมายความว่าถึงเป็นการได้สิทธิมาโดยผล
 ของกฎหมาย โดยไม่ขึ้นกับเจตนาของผู้รับ เช่น การตกทอดมรดกแก่ทายาท

2. แบ่งแยกออกเป็นกรณีการได้สิทธิเฉพาะสิทธิอันใดอันหนึ่ง และสิทธิส่วนรวม

ก. การได้สิทธิเฉพาะสิทธิอันใดอันหนึ่ง เป็นกรณีที่เกิดขึ้นเป็นปกติ เช่น
 การซื้อขายทรัพย์ ผู้ซื้อย่อมได้กรรมสิทธิ์

ข. การได้สิทธิเป็นส่วนรวม หมายความว่าได้ในฐานะเป็นกลุ่มก้อน เช่น
 ทายาทได้สิทธิทุกสิทธิที่เจ้ามรดกมีอยู่ในขณะถึงแก่ความตาย

3. แบ่งแยกการได้สิทธิมาจากผู้อื่น และการได้สิทธิดั้งเดิม

ก. การได้สิทธิมาจากผู้อื่น คือ จะต้องเป็นกรณีที่เจ้าของสิทธิเดิมมีเจตนา
 ที่จะโอนให้เป็นรายสิทธิ ๆ ไป และยิ่งแบ่งออกเป็น (1) การได้สิทธิมาทั้งหมด เช่น
 ในการทำสัญญาซื้อขาย ผู้ซื้อได้กรรมสิทธิ์ไปครบบริบูรณ์ (2) การได้สิทธิไปบางส่วน เช่น
 ก. จำนวนทรัพย์ของตนไว้กับ ข. ข. ย่อมได้แก่สิทธิครอบครอง

ข. การได้สิทธิดั้งเดิม หมายความว่าโดยเจ้าของสิทธิเดิมไม่มีเจตนา
 ที่จะโอนหรือไม่มีสิทธิที่จะโอน ทั้งนี้ตัวอย่างดังนี้

1. การได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของ ตามประมวลกฎหมายแพ่ง
 และพาณิชย์ มาตรา 1318

2. การได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์ที่เก็บได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและ
 พาณิชย์ มาตรา 1325

3. การได้กรรมสิทธิ์โดยการครอบครองปรักษ์ ตามประมวลกฎหมาย-
 แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1332 และ มาตรา 1382

4. การได้รับสิทธิจากผู้ที่ไม่มีสิทธิ การได้สิทธิโดยที่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์

ซึ่งถูกครอบครองปรปักษ์ ได้โอนอสังหาริมทรัพย์นั้นให้แก่บุคคลภายนอกโดยได้รับค่าตอบแทน และโดยสุจริต ผู้รับโอนก็ได้กรรมสิทธิ์แม้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์จะไม่มีกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์นั้น เพราะถูกครอบครองปรปักษ์แล้วก็ตาม

1.2 สถานะภาพของ "สิทธิ" ตามกฎหมายแพ่งไทย

สถานะภาพของ "สิทธิ" ตามกฎหมายแพ่งของไทยสืบเนื่องมาจากความคิดในการที่จัก "สิทธิ" ที่มีราคา เป็น "ทรัพย์สิน" ดังนั้น จึงควรทำความเข้าใจความหมายของคำว่า "ทรัพย์สิน" และ "ทรัพย์สิน" พอสังเขป กล่าวคือ

ทรัพย์สิน

สมเด็จพระพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์¹ ได้ทรงอธิบายไว้ว่า "ทรัพย์สินค่านวิชาเรื่องเงินในบ้านเมือง แปลว่า สิ่งทั้งหลายที่มีราคา" (คู่มือของพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พิมพ์ครั้งที่ 2 โดยสำนักพิมพ์กรุงเทพบรรณาการ พ.ศ. 2468 หน้า 122)

วิชาเรื่องเงินในบ้านเมืองที่พระองค์ท่านได้ทรงกล่าวไว้คงเทียบมาข้างบนนั้นก็ คือ วิชาซึ่งในปัจจุบันนี้เรียกว่า วิชาเศรษฐศาสตร์นั่นเอง

ทรัพย์สินในวิชาเศรษฐศาสตร์ หรือที่วิชาเศรษฐศาสตร์เรียกว่า "เศรษฐทรัพย์" นั้น คือ บรรดาสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในความต้องการของมนุษย์ หรือสิ่งใดที่สามารถนำมาแก้ความต้องการของมนุษย์ได้ สิ่งนั้นเป็นเศรษฐทรัพย์ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสิ่งทุกสิ่งในโลกนี้ที่สามารถนำมาแก้ความต้องการของมนุษย์ได้จะเป็นเศรษฐทรัพย์ทุกอย่างหาไม่ สิ่งที่จะเป็นเศรษฐทรัพย์นอกจากจะสามารถนำมาแก้ความต้องการของมนุษย์ได้หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการแล้วจะประกอบด้วยคุณลักษณะอีก 2 ประการคือ สิ่งนั้นจะคงหายากและมีราคา อาศัยหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น แม้อากาศที่มนุษย์หายใจเข้าออกอยู่ทุกวันนี้ จะเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตมนุษย์ หรือเรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการ หรือสามารถนำมาแก้ความต้องการของมนุษย์อันสำคัญอย่างยิ่งก็ตาม แต่อากาศหาใช่เศรษฐทรัพย์ตามความหมายในวิชาเศรษฐศาสตร์ไม่

¹ เสลภูมิ บุตรเนียร, "สิทธิและหน้าที่ของบุคคลเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตร์ แผนกนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 7 - 8 .

เพราะอากาศเป็นของว่างมีอยู่โดยทั่วไปบนพื้นโลก อากาศอยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ทุกรูปทุกนาม และมนุษย์ไม่จำเป็นต้องซื้อหา จึงถือว่าอากาศไม่มีคุณลักษณะที่หายากและมีราคา ดังนั้น อากาศจึงไม่ใช่เศรษฐกิจทรัพย์ อย่างไรก็ตามคนป่วยที่ร่างกายต้องการออกซิเจนเป็นพิเศษ นายแพทย์จึงให้ออกซิเจนในกรณีเช่นนี้ ออกซิเจนที่ถูกแยกออกมาโดยกรรมวิธีทางเคมีเป็นสิ่งหายาก และผู้ป่วยจะต้องซื้อเอาด้วยเงิน จึงเป็นของหายากและมีราคา และจึงเป็นเศรษฐกิจทรัพย์

คำว่า ทรัพย์ ผู้เขียนคำรากกฎหมายได้จำแนกความหมายไว้แตกต่างกันถึง 3 ประการ¹

1. ประการแรกและเข้าใจง่ายที่สุด เมื่อพิจารณาในแง่ที่เป็นวัตถุแห่งสิทธิทรัพย์ หมายความว่าถึงวัตถุที่จับต้องได้ (material object) แต่ ๆ ในกรณีดังกล่าวนี้สิทธิบางสิทธิเป็นสิทธิในหรือเหนือทรัพย์ แต่สิทธิบางสิทธิหาเป็นเช่นนั้นไม่ เจ้าของเรือหลังหนึ่ง เป็นเจ้าของทรัพย์สิ่งหนึ่ง แต่เจ้าของสิทธิในประติมากรรมหาใช่เจ้าของทรัพย์สิ่งหนึ่งไม่
2. ความหมายประการที่สองและกว้างกว่า คำว่า ทรัพย์ หมายความว่าถึงวัตถุแห่งสิทธิทุกชนิด ไม่ว่าจะ เป็นวัตถุที่มีตัวตนจับต้องได้หรือไม่ (material object) โดยนัยนี้ สิทธิทุกสิทธิเป็นสิทธิในทรัพย์หรือเหนือทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งสิ้น ฉะนั้น โดยนิตินัยชีวิตก็ดี ชื่อเสียงก็ดี สุขภาพอนามัยก็ดี และเสรีภาพก็ดี ของบุคคลคนหนึ่ง เป็นทรัพย์ไม่น้อยไปกว่าที่ดินและข้าวของของเขา ทรัพย์ตามความหมายเช่นนี้ คือ สิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ทั้งสองอย่าง แต่ความแตกต่างดังกล่าวมานี้จะคงไม่นำไปปะปนกับความแตกต่างระหว่างทรัพย์ที่มีรูปร่าง (things corporeal) และทรัพย์ที่ไม่มีรูปร่าง (things incorporeal)
3. ความหมายประการที่สามและเป็นประการสุดท้าย คำว่า ทรัพย์ หมายความว่า สิ่งใดก็ตามที่คนหนึ่งเป็น เจ้าของในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งทรัพย์สมบัติหรือทรัพย์สิ้นของเขา

¹Salmond, Jurisprudence, London : Sweet & Maxwell Co., 1947

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้บัญญัติความหมายของคำว่า "ทรัพย์สิน"
ไว้ดังนี้

มาตรา 98 "อันว่าทรัพย์สินนั้น โดยนิคินัยได้แก่วัตถุที่มีรูปร่าง"

หลักกฎหมายข้างต้นได้มาจากหลักกฎหมายแพ่งเยอรมัน ที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 70
"Things in the legal sense are corporeal objects only" กังนั้น
ความหมายของคำว่า ทรัพย์สิน หมายถึง สิ่งที่มีรูปร่าง (corporeal objects) ซึ่งแนว
ความคิดดั้งเดิมต้องสามารถจับต้องได้ด้วย เช่น โตะ เก้าอี้ แต่ต่อมามนุษย์เจริญก้าวหน้าขึ้น
จึงเห็นว่าความหมายดังกล่าวน่าจะแคบไป จึงรวมคำว่าทรัพย์สิน นั้นหมายรวมถึง สิ่งที่มีรูปร่าง
แต่จับต้องไม่ได้ด้วยกาย เช่น แสงสว่างในหลอดไฟฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้ต้องประกอบด้วย
คำว่า "โดยนิคินัย" กล่าวคือ สิ่งที่จะเป็นทรัพย์สินได้ตามกฎหมายต้องอยู่ภายใต้อำนาจบังคับ
ของมนุษย์ เช่น แสงฟ้าผ่า ดวงดาว ไม่ใช่ทรัพย์สินตามความหมายของกฎหมาย เพราะมนุษย์
ไม่อาจบังคับหรือเอามาได้

แต่ในกฎหมายแพ่งเยอรมันนั้นไม่มีคำว่า "ทรัพย์สิน" หากใช้แต่คำว่า "ทรัพย์สิน" นี้
ดังนั้น แนวความคิดเกี่ยวกับ "ทรัพย์สิน" ของเยอรมันสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยโรมัน ซึ่งหากเป็น
ความคิดในทางกว้าง ๆ แล้ว "ทรัพย์สิน" หมายรวมถึงสิทธิที่มีราคาและถือเอาได้ ซึ่งอาจจะ
รวมถึงบุคคลสิทธิด้วย

จากคำอธิบายข้างต้นทำให้พอเข้าใจความหมายของ ทรัพย์สิน พอสมควร แต่มีคำ
อีกคำที่ใช้กันมาก และยังเป็นปัญหาถกกันอยู่คือคำว่า "ทรัพย์สิน" ซึ่งพอจะอธิบายได้ ดังนี้

✓ ทรัพย์สิน

มีความหมายตรงกับคำว่า เศรษฐทรัพย์สิน เช่นกัน เพราะเป็นสิ่งที่ต้องมีราคาและ
สามารถยึดถือเพื่อประโยชน์ของคนได้ ซึ่งเป็นความหมายอย่างกว้าง ๆ

เมื่อพิจารณาเรื่องทรัพย์สิน จำต้องพิจารณาตั้งแต่ลักษณะความเกี่ยวข้อง โดยเริ่ม
จากลักษณะการแบ่งกฎหมายแพ่งออกเป็นลักษณะใหญ่ ซึ่งผู้เขียนตำรากฎหมายท่านหนึ่งได้
แบ่งกฎหมายสารบัญญัติส่วนแพ่งออกเป็นส่วนใหญ่ ๆ 3 ประเภท กล่าวคือ

1. กฎหมายที่ว่าด้วยเรื่อง ทรัพย์สิน
2. กฎหมายที่ว่าด้วยเรื่อง หนี้ และ
3. กฎหมายที่ว่าด้วยเรื่อง บุคคล

กฎหมายประเภทแรกเกี่ยวกับสิทธิเหนือทรัพย์สิน

กฎหมายประเภทที่สองเกี่ยวกับสิทธิเหนือบุคคล

กฎหมายประเภทที่สามเกี่ยวกับบุคคล ไม่เกี่ยวกับสิทธิไม่ว่าจะเป็นสิทธิเหนือทรัพย์สินหรือเหนือบุคคล

คำว่า ทรัพย์สิน (Property) มีความหมายลึกลับกันดังต่อไปนี้ คือ

1. สิทธิตามกฎหมายทุกชนิด (All legal rights) ตามความหมายอย่างกว้างที่สุด ทรัพย์สินความถึงสิทธิตามกฎหมายทุกชนิดไม่ว่าจะใสรูปใด ๆ ทรัพย์สินของบุคคลหนึ่งได้แก่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของเขาตามกฎหมาย

ในความหมายดังกล่าวนี้ ท่าน Blackstone กล่าวว่า สิทธิซึ่งนายมีอยู่เหนือบ้านไฟร์ และสิทธิซึ่งบิดามีอยู่เหนือบุตรของเขา เป็นทรัพย์สิน

ในท่านองเดียวกัน ท่าน Locke ได้กล่าวไว้ว่า คนทุกคนมีทรัพย์สินในตัวของเขาเอง และท่านได้กล่าวในที่ทั้งปวงว่า ทรัพย์สินของบุคคล คือ ชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินสมบัติของเขา

2. สิทธิแห่งความเป็นเจ้าของ (Proprietary rights)

ในประการที่สอง และในความหมายที่แคบกว่า ทรัพย์สินหาได้หมายความว่าความถึงสิทธิของบุคคลทุกอย่างไม่ แต่หมายความว่าเฉพาะสิทธิแห่งความเป็นเจ้าของ ซึ่งตรงกันข้ามกับสิทธิเฉพาะตัวบุคคล สิทธิแห่งความเป็นเจ้าของประกอบขึ้นด้วยทรัพย์สินสมบัติหรือทรัพย์สินของบุคคล ส่วนสิทธิเฉพาะตัวบุคคลประกอบขึ้นด้วยสถานะหรือสภาพของบุคคล ในความหมายดังกล่าวนี้ ที่ดิน ข้าวของ หุ่นส่วน และหนี้ ซึ่งบุคคลหนึ่งได้รับชำระเป็นทรัพย์สินของเขา แต่ชีวิต เสรีภาพ หรือชื่อเสียงของเขาหาใช่ทรัพย์สินไม่ โดยความหมายนี้เราจึงแย้งข้อความที่ท่าน Locke ได้กล่าวไว้ข้างต้นที่ว่า บุคคลมีทรัพย์สินในเนื้อตัวร่างกายของเขา

3. สิทธิแห่งความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (Proprietary rights in rem)

คำว่า ทรัพย์สิน มิได้หมายความว่าความถึงสิทธิแห่งความเป็นเจ้าของ (Proprietary rights) ทั้งหมดทุกอย่างไป แต่หมายความว่าความถึงสิทธิแห่งความเป็นเจ้าของ (Proprietary)

และสิทธิในทรัพย์สิน (real) ทั้งสองอย่างรวมกันเท่านั้น กฎหมายลักษณะทรัพย์สินเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิแห่งความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ส่วนกฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิเหนือบุคคลก็คือกฎหมายลักษณะหนี้ โดยเหตุนี้ สิทธิในที่ดินประเภท freehold (สิทธิในที่ดินประเภทหนึ่งคล้ายกับกรรมสิทธิ์) หรือ leasehold (สิทธิในที่ดินเนื่องจากสัญญาเช่า) หรือสิทธิในประติมากรรม (patent) หรือลิขสิทธิ์ (copyright) เหล่านี้เป็นทรัพย์สินแท้ (สิทธิในหนี้) หรือผลประโยชน์ หรือส่วนได้เสียที่เกิดจากสัญญา หาใช่ทรัพย์สินไม่

4. ทรัพย์สินมีรูปร่าง (Corporeal property)

ในประการสุดท้าย ความหมายที่แคบที่สุดของคำว่า ทรัพย์สินก็คือ ทรัพย์สินที่มีรูปร่าง กล่าวคือ สิทธิแห่งความเป็นเจ้าของ วัตถุที่มีตัวคนจับต้องได้ หรือตัววัตถุนั้นเอง ดังนั้น ท่าน Ahrens จึงได้ให้วิเคราะห์ศัพท์คำว่าทรัพย์สินว่า ได้แก่วัตถุที่มีตัวคนจับต้องได้ ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจบังคับของบุคคล

นอกจากอธิบายคำว่า ทรัพย์สิน¹ คืออะไรแล้ว ยังได้จำแนกประเภทของทรัพย์สินออกไว้เป็นประเภทใหญ่ ๆ รวม 2 ประเภท คือ ทรัพย์สินมีรูปร่าง (corporeal - property) และทรัพย์สินไม่มีรูปร่าง (incorporeal property)

เมื่อได้พิจารณาอธิบายความหมายของคำว่า ทรัพย์สินของนักนิติศาสตร์ดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ต่อไปนี้จะได้พิจารณาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่า ได้บัญญัติคำวิเคราะห์ศัพท์คำว่า ทรัพย์สินไว้ว่าอย่างไร

มาตรา 99 "ทรัพย์สินนั้น ท่านหมายความรวมทั้งทรัพย์สินทั้งวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้"

จากหลักข้างต้น พอที่จะเข้าใจลักษณะของทรัพย์สินตามกฎหมายแพ่งของไทยได้ว่าหมายถึง วัตถุที่มีรูปร่างและวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ โดยอาจนำมาแยกอธิบายได้ดังนี้

¹ Ibid ; P. 387 .

1. วัตถุที่มีรูปร่าง (Corporeal objects)

เป็นวัตถุที่มีรูปร่าง คือ สามารถมองเห็นได้ วัตถุที่มีรูปร่างอาจจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ทั้งที่ได้อธิบายมาแล้วในเรื่อง ทฤษฎี คำว่า วัตถุที่มีรูปร่าง มีความหมายกว้างกว่าคำว่าวัตถุที่มีตัวตนจับต้องได้ (material objects)

2. วัตถุไม่มีรูปร่าง (Incorporeal objects)

เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง คือ ไม่อาจมองเห็นด้วยตา และจับต้องไม่ได้ ดังเช่น สิทธิ แต่สิทธินั้นไม่ใช่ทุกชนิดจะเป็นทรัพย์สิน กล่าวคือ มีลักษณะเฉพาะที่จะสามารถถือเอา และมีทรัพย์สินในตัวเอง

3. มีราคา (Having a value)

หมายความถึงมีมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ หรือซื้อขายกันได้นั้นเอง

4. ถือเอาได้ (being appropriated)

คำว่า ถือเอาได้ หมายถึงอยู่ในอำนาจที่จะบังคับ หรือมีอำนาจที่จะครอบครองทำประโยชน์ในทรัพย์สินนั้นได้ ซึ่งอำนาจนั้นผู้เขียนเห็นว่า ควรจะหมายถึง ทรัพย์สินสิทธิ เพราะเป็นอำนาจที่มีอยู่เหนือทรัพย์สินโดยตรง ดังนั้น สิ่งใดที่จะเป็นทรัพย์สินได้ควรจะหมายถึงสิ่งที่สามารถเป็นวัตถุแห่งทรัพย์สินได้นั้นเอง ซึ่งจะได้อธิบาย ในตอนต่อไป

นอกจากนี้ในทางกฎหมายยังอาจแบ่งทรัพย์สินที่ได้ตามลักษณะอย่างกว้าง ๆ ได้ คือ ทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ได้ เรียกว่า "สังหาริมทรัพย์" (Movable Property) และทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เรียกว่า "อสังหาริมทรัพย์" (Immovable Property) ซึ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ให้นิยามความหมายไว้ดังนี้

มาตรา 100 อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ที่ดินกับทรัพย์สินติดอยู่กับที่ดินนั้น หรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้น อนึ่ง คำว่า อสังหาริมทรัพย์ ท่านหมายรวมถึงสิทธิอันหลายอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิในที่ดินด้วย

จากหลักข้างต้น พอจะจำแนกความหมายของคำว่า "อสังหาริมทรัพย์" ออกได้เป็นดังนี้

1. ที่ดิน คือ พื้นดินทั่วไปที่ยังไม่ได้ขุดขึ้นมา เพราะดินที่ขุดขึ้นมาแล้วย่อมขาดลักษณะของการเป็นที่ดิน

2. ทรัพย์สินติดกับที่ดิน ได้แก่ ทรัพย์สินที่เกิดหรือติดกับที่ดินโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ยืนต้น รวมถึงทรัพย์สินที่ติดกับที่ดินโดยมีผู้นำมาติด เช่น ตึก อาคาร สะพาน เป็นต้น

3. ทรัพย์สินที่ประกอบเป็นอันเดียวกันที่ดิน คือ ทรัพย์สินที่เป็นส่วนรวม หรือประกอบเป็นพื้นดิน เช่น แม่น้ำ ลำคลอง แร่ธาตุ

4. สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น

4.1 สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยตรง หมายถึง สิทธิใช้สอยได้คอกกผล โอน จำหน่าย คิกตาม เอาคืน ซึ่งปรากฏหลักในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 มีบัญญัติว่า "ภายในบังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตน และได้ซึ่งคอกกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิคิกตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิชักชวนมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย จากหลักนี้จะเห็นว่าเจ้าของทรัพย์สิน หมายความว่า ผู้มีกรรมสิทธิ์ย่อมมีสิทธิหลายอย่างในทรัพย์สินของตน คือ ใช้สอย จำหน่าย ได้คอกกผล คิกตาม เอาคืน และชักชวนผู้อื่นมิให้สอดเข้าเกี่ยวข้องโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น เมื่อมีสิทธิอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับอำนาจของผู้มีกรรมสิทธิ์เหล่านี้ ก็ถือว่าสิทธินั้นเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ สิทธิที่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน ได้แก่ สิทธิครอบครอง สิทธิอาศัย สิทธิเก็บกิน สิทธิเหนือพื้นดิน เป็นต้น

4.2 สิทธิอื่นเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยอ้อม หมายถึง สิทธิที่ไม่ได้เข้ามาเกี่ยวพันคักทอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยตรง หากแต่เป็นสิทธิที่เกี่ยวกับสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งเหนือพื้นดินนั้น ซึ่งกฎหมายถือว่าเป็นอสังหาริมทรัพย์ ตัวอย่าง เช่น บุคคลใดมีสิทธิปลูกสร้างโรงเรือนลงบนที่ดินของผู้อื่น บุคคลนั้นมีกรรมสิทธิ์ในโรงเรือนนั้น เมื่อนำโรงเรือนไปจำหน่ายหรือขายฝาก สิทธิจำหน่ายและสิทธิขายฝาก นั้นไม่เกี่ยวกับที่ดินโดยตรง

มาตรา 101 สงหาริมทรัพย์ ได้แก่ทรัพย์สินทั้งหลายอันอาจชนเคลื่อนจากที่แห่งหนึ่งไปแห่งอื่นได้ ไม่ว่าจะเคลื่อนด้วยแรงแห่งตัวทรัพย์สินเอง หรือ เคลื่อนด้วยกำลังภายนอกหนึ่ง คำว่า สงหาริมทรัพย์ ท่านหมายรวมทั้งกำลังแรงแห่งธรรมชาติอันอาจถือเอาไว้ และทั้งสิทธิทั้งหลายอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ด้วย

จากหลักข้างต้น พอจำแนกความหมายของสังหาริมทรัพย์ได้ดังนี้

1. ทรัพย์สินที่อาจเคลื่อนย้ายจากที่แห่งหนึ่งไปแห่งอื่นได้โดยไม่เสียรูปทรงเดิม เช่น รถยนต์ โตะ ช้าง เป็นต้น
2. ก่อตั้งแรงธรรมชาติ หมายถึง ก่อตั้งแรงธรรมชาติที่สามารถยึดถือและมีราคาได้ เช่น พลังน้ำตก พลังไอน้ำ เป็นต้น
3. สิทธิทั้งหลายอันเกี่ยวกับสังหาริมทรัพย์ หมายถึง สิทธิที่เกี่ยวกับสังหาริมทรัพย์อันมีราคาและถือเอาได้ มีข้อน่าสงสัยในสิทธิประเภทนี้อยู่มากกว่าจะหมายถึงสิทธิประเภทไหน ซึ่งนักกฎหมายหลายท่านได้จัดให้สิทธิ สิทธิบัตร และสิทธิในเครื่องหมายการค้า เป็นสิทธิประเภทนี้ แต่ผู้เขียนสงสัยอยู่ เพราะสิทธิดังกล่าวจะว่าเกี่ยวกับสังหาริมทรัพย์ ก็ไม่ถูกต้องทีเดียว หากเป็นลักษณะของสิทธิที่มีคุณค่าในตัวของมันเอง และมีอำนาจตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ นักกฎหมายบางท่านก็จัดให้สิทธิเรียกร้องเป็นสิทธิประเภทนี้ ผู้เขียนเองไม่เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว เพราะสิทธิเรียกร้องเป็นสิทธิที่มีอยู่เหนือบุคคลในการให้กระทำและงดเว้นกระทำ จึงไม่ใช่สิทธิที่เข้าลักษณะสิทธิที่เกี่ยวกับสังหาริมทรัพย์แต่อย่างใด

คำว่า "ทรัพย์สิน" นั้นปรากฏในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยหลายแห่ง โดยเฉพาะในบรรพ 1 นี้เป็นการบัญญัติแสดงลักษณะและความหมายของ "ทรัพย์สิน" ตามมาตรา 99 - 106 โดยเฉพาะความหมายตามมาตรา 99 นั้นจะเห็นได้กว้างมาก ตามกฎหมายแพ่งเยอรมันใช้แต่คำว่า "ทรัพย์สิน" ดังเช่น มาตรา 98 แต่ก็ได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับ "ทรัพย์สิน" นี้กว้างอาจรวมถึงสิทธิต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นและรวมถึงสิทธิเรียกร้องด้วย ส่วนบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินตามบรรพ 4 นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจที่มีอยู่เหนือทรัพย์สิน ซึ่งเรียกว่า "ทรัพย์สินสิทธิ" ซึ่งต่างกับอำนาจเหนือบุคคลที่เรียกว่า "บุคคลสิทธิ" แต่เนื่องจากคำว่า "ทรัพย์สิน" นี้ถูกนำไปใช้ในกฎหมายลักษณะอื่น ๆ อีกมาก เช่น ซื้อขาย เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ ผูกทรัพย์สินหรือครอบครอง เป็นต้น เมื่อคำว่า "ทรัพย์สิน" มีความหมายกว้างดังเช่นที่บัญญัติในบรรพ 1 ซึ่งอาจหมายรวมถึง "สิทธิเรียกร้อง" ด้วย แต่การใช้อีกกฎหมายลักษณะอื่นอาจมีความหมายเพียงหมายถึงตัวทรัพย์สิน หรืออำนาจเหนือทรัพย์สินนั้น ไม่รวมถึงสิทธิเรียกร้องทำให้เกิดความสับสนในการบังคับใช้ หากเราใช้คำว่า "สินทรัพย์" แทนคำว่า "ทรัพย์สิน" ตามความหมายอย่างกว้างใน มาตรา 99 และ "ทรัพย์สิน" หมายถึง ตัวทรัพย์สินและอำนาจเหนือทรัพย์สิน ดังนั้นจะได้ความชัดเจนกว่า ฉะนั้นการที่จะเข้าใจความหมายของ "ทรัพย์สิน" ได้อย่างดีนั้นควรทำความเข้าใจกับลักษณะของ "สิทธิ" 2 ประเภท

ที่มีความสำคัญในกฎหมายแพ่ง นั่นคือ "ทรัพย์สินสิทธิ" และ "บุคคลสิทธิ" กล่าวคือ

ทรัพย์สินสิทธิ (Real Right)

เป็นสิทธิที่ใ้บัญญัติไว้ในกฎหมายตั้งแต่สมัยโรมัน โดยเรียกว่า Jus in Rem และได้เป็นหลักในการนำไปใช้ในกฎหมายของประเทศอื่น ๆ จนกระทั่งสืบเนื่องมาเป็น

ทรัพย์สินสิทธิ เป็นสิทธิเหนือตัวทรัพย์สิน ซึ่งการได้มา การเปลี่ยนแปลง ระวังและกลับคืนมา ต้องทำตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้ กล่าวคือ ถ้าเป็นการได้มา เปลี่ยนแปลง ระวัง และกลับคืนมา ในอสังหาริมทรัพย์ จะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนกับพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามมาตรา 1299 - 1301 เพราะอสังหาริมทรัพย์ที่สำคัญได้แก่ ที่ดิน ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่มีผลเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของรัฐ มาแต่สมัยโบราณแล้ว เพราะกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินนั้นมีบัญญัติมานานตั้งแต่สมัยโบราณไม่ว่าของไทยหรือประเทศอื่น ๆ แล้ว ดังนั้น หากมีการเปลี่ยนแปลงอำนาจหน้าที่ดินก็จำต้องผ่านการควบคุมของรัฐ โดยต้องจดทะเบียน แต่ทว่าถ้าเป็นเรื่องทรัพย์สินสิทธิในสังหาริมทรัพย์ การเปลี่ยนมือทำโดยเน้นเรื่องการครอบครองทรัพย์สินโดยสุจริตและมีค่าตอบแทนเท่านั้น ตามที่บัญญัติในมาตรา 1303

ลักษณะของทรัพย์สินสิทธิพอจะนำมากล่าว ดังนี้

1. เป็นอำนาจซึ่งผู้เป็นเจ้าของสามารถใช้ยันกับบุคคลได้ทั่วไป
2. เป็นอำนาจซึ่งผู้เป็นเจ้าของสิทธิมีอยู่เหนือทรัพย์สินโดยตรง ทรัพย์สินสิทธิเกิดขึ้นระหว่างบุคคลและทรัพย์สิน โดยตรง ไม่ใช่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลต่อบุคคล
3. ผู้เป็นเจ้าของสิทธิ มีอำนาจมากกว่าสิทธิอย่างอื่น โดยเฉพาะกรรมสิทธิ์ กฎหมายบัญญัติว่า "เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอย และจำหน่ายทรัพย์สินของตน และได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิชักชวนมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย
4. ทรัพย์สินสิทธิมีความคงทนถาวรมากกว่าสิทธิอย่างอื่น เพราะลักษณะของทรัพย์สินสิทธิเป็นอำนาจในทางป้องกัน²มากกว่าทางรุกราน ดังนั้นแม้เจ้าของสิทธิจะอยู่นิ่งก็ไม่เสียสิทธินั้นไป

¹ บัญญัติ สุชีวะ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน, หน้า 58-62.

² Earl Jowett, The Dictionary of English Law, London : Sweet & Maxwell Co., P. 1561.

นอกจากเจ้าของสิทธิจะไม่ใช้หรือยึดถือสิทธินั้นอีก เช่น สิทธิครอบครอง หากผู้ครอบครองสละเจตนาครอบครองหรือไม่ยึดถือ การครอบครองย่อมสิ้นสุดลงตาม มาตรา 1377 หรือการจะจำยอม หากไม่ใช้ 10 ปีท่านว่ายอมสิ้นไป ตามมาตรา 1379

5. ทรัพย์สิทธิ ต้องก่อตั้งด้วยอำนาจของกฎหมายเท่านั้น

6. การได้มา เปลี่ยนแปลง ระงับ และกลับคืนมา ซึ่งทรัพย์สิทธิต้องทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจด้วยหลักในกฎหมายไทยด้วย ทรัพย์สิทธิ เป็นอำนาจของบุคคลที่มีอยู่เหนือทรัพย์สิน หรือเรียกว่ามีวัตถุประสงค์แห่งสิทธิเป็นทรัพย์สิน อำนาจของทรัพย์สิทธิจึงกล่าวเป็นอำนาจแก่บุคคล คือ สามารถใช้บังคับกับบุคคลทั่วไป โดยลักษณะห้ามมิให้กระทำ และทรัพย์สิทธินั้นเป็นสิทธิจะก่อตั้งได้ก็โดยที่กฎหมายรับรองเท่านั้น ตามที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1298 ความว่า "ทรัพย์สิทธิทั้งหลายนั้น ท่านว่าจะก่อตั้งขึ้นได้แต่ด้วยอำนาจในประมวลกฎหมายนี้และกฎหมายอื่น" ลักษณะของทรัพย์สิทธิได้มีบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4 เรื่องทรัพย์สิน โดยแบ่งออกเป็น

- กรรมสิทธิ
- สิทธิครอบครอง
- สิทธิอาศัย
- สิทธิเหนือพื้นดิน
- สิทธิเก็บกิน
- การคิดพันในอสังหาริมทรัพย์

ทรัพย์สิทธิดังกล่าวข้างต้นเป็นอำนาจที่มีอยู่เหนือทรัพย์สิน แต่ไม่ใช่ทรัพย์สินทุกชนิดจะมีอำนาจเหล่านี้ หรือ ในทรัพย์สินใดอันหนึ่งจะมีอำนาจเหล่านี้ทั้งหมด อำนาจที่มีอยู่เหนือทรัพย์สินที่ทำให้ทรัพย์สินนั้นมีประโยชน์ และมีผลในทางกฎหมายเกิดขึ้น โดยเฉพาะการใช้คำว่า "ทรัพย์สิน" ในทางกฎหมายนั้นมักจะหมายรวมทั้งทรัพย์สินและทรัพย์สิน แต่บางลักษณะ เช่น การฝากทรัพย์สินนั้นเรามุ่งหมายที่ทรัพย์สินมากกว่าอำนาจเหนือทรัพย์สิน เป็นกัน ทรัพย์สิทธิที่สำคัญที่สุดได้แก่กรรมสิทธิ เพราะสิ่งนี้ทำให้ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินมีอำนาจใช้สอย จำหน่าย ไล้คอกฤต และติดตามเอาคืนหรือชดชวางไม่ให้ผู้อื่นเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 1336 และอำนาจของกรรมสิทธินี้เองเป็นสาระสำคัญในการโอนทรัพย์สิน เพราะผู้โอนมุ่งจะโอนอำนาจที่มีอยู่เหนือทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งเป็นผลในทางกฎหมายมากกว่าการโอนเฉพาะทรัพย์สินนั้น ๆ

เนื่องจากกรรมสิทธิ์ เป็นทรัพย์สินที่มีความสำคัญมาก จึงได้มีการให้คำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของกรรมสิทธิ์ไว้มาก อาทิเช่น ท่าน Joshau Williams ได้ให้ทรรศนะอธิบายความหมายของคำว่า กรรมสิทธิ์ (ownership) ไว้ในหนังสือของท่านชื่อ Williams on real property พิมพ์ครั้งที่ 22 บทนำ ส่วนที่ 1 ว่าด้วยทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ ทั้งนี้ กล่าวคือ "โดยไม่ต้องพยายามที่จะให้คำวิเคราะห์ศัพท์ เราอาจกล่าวได้ว่า กรรมสิทธิ์ หมายถึงสิทธิที่จะเสวยประโยชน์โดยเกิดจากในทรัพย์สินใดสิ่งหนึ่ง ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินใดสิ่งหนึ่งย่อมมีสิทธิชักชวนมิให้บุคคลอื่น เข้าครอบครองหรือหาประโยชน์ในทรัพย์สินนั้น และถ้าเขาถูกขยี้แย่งเอาไปซึ่งทรัพย์สินที่เขาเป็นเจ้าของโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เขาก็มีสิทธิที่จะได้คืนมา ซึ่งการครอบครองจากบุคคลใด ๆ ก็ได้ สิทธิที่จะรักษาไว้ หรือเอากลับคืนมาซึ่งการครอบครองทรัพย์สินใดสิ่งหนึ่ง ในลักษณะที่ไซอันเพื่อต่อสู้บุคคลอื่นทั้งโลกนี้ ในความคิดของข้าพเจ้าอาจกล่าวได้ว่า เป็นหัวใจหรือแก่นแท้ของกรรมสิทธิ์ ถ้าพิจารณาถึงลักษณะต่าง ๆ ของกรรมสิทธิ์แล้ว กรรมสิทธิ์อาจแบ่งออกได้เป็นกรรมสิทธิ์โดยแท้ กับ กรรมสิทธิ์โดยจำกัด กรรมสิทธิ์โดยแท้ย่อมรวมถึงสิทธิอันเป็นอิสระ เช่นเดียวกับที่เป็นสิทธิที่จะเสวยประโยชน์โดยเกิดจาก ข้าพเจ้าหมายความว่า เป็นสิทธิที่จะใช้สอย เปลี่ยนแปลงหรือทำลายทรัพย์สินที่อยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์ตามความพอใจของผู้เป็นเจ้าของ ขอเพียงแต่อย่าไปรบกวนสิทธิ หรือความปลอดภัยของบุคคลอื่น เท่านั้น ลักษณะของกรรมสิทธิ์โดยแท้ก็อย่างหนึ่ง คือ อิสระในการจำหน่าย กล่าวคือสิทธิของผู้เป็นเจ้าของที่จะโอนไปทั้งหมดหรือแค่เพียงบางส่วนซึ่งสิทธิที่เขามีอยู่เหนือทรัพย์สินที่เขา เป็นเจ้าของตามความพอใจ

อนึ่ง ลักษณะอันเป็นแก่นแท้ของกรรมสิทธิ์โดยแท้ก็คือ ความไม่กำหนดระยะเวลา นอกจากนี้ท่าน Salmond ได้ให้คำวิเคราะห์ศัพท์คำว่า "กรรมสิทธิ์" (ownership) ไว้ในหนังสือ jurisprudence ของท่านฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 (fourth edition) หมวดที่ 12 (chapter XII) หน้า 220 ดังต่อไปนี้

"ตามความหมายที่เข้าใจที่สุด กรรมสิทธิ์หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิทธิทั้งหลายที่เขามีอยู่ สิ่งที่มีมนุษย์คนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของก็คือสิทธิ ความธรรมดาเมื่อเราพูดถึงกรรมสิทธิ์ในวัตถุที่มีตัวตนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นั่นก็เพื่อความสะดวกในการพูดเท่านั้น ความจริงแล้วการเป็นเจ้าของที่เปลี่ยนแปลงหนึ่ง ย่อมหมายความว่า เป็นเจ้าของสิทธิโดยเฉพาะเจาะจงอย่างหนึ่งในที่เปลี่ยนแปลงนั้น นั่นคือ เป็นเจ้าของที่ซิมเปิลของที่เปลี่ยนแปลงนั้น"

ความหมายอย่างกว้างดังกล่าวข้างต้น กรรมสิทธิ์ย่อมคลุมถึงสิทธิทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินหรือบุคคลสิทธิ ข้าพเจ้าอาจเป็นเจ้าของหนี้เงินยืมรายไครายหนึ่ง หรือหนี้จำนองหรือหุ้นในบริษัท หรือเงินในกองทุนสาธารณะ หรือลิขสิทธิ์ หรือสิทธิการเช่า หรือสิทธิในทางเดิน หรือซิมเปิดในที่กิน สิทธิทุกสิทธิย่อมอยู่ภายในความเป็นเจ้าของได้ และไม่มีอะไรอื่นนอกจากสิทธิเท่านั้นที่บุคคลเป็นเจ้าของ คนทุกคนเป็นเจ้าของสิทธิซึ่งเป็นของตน

ความหมายอย่างกว้าง ในฐานะที่เห็นความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลมีอยู่ในสิทธิทั้งหลาย กรรมสิทธิ์จึงตรงกันข้ามกับความสัมพันธ์ที่อาจเป็นไปได้ระหว่างบุคคลใดบุคคลหนึ่งกับสิทธิหนึ่งประการแรกกรรมสิทธิ์ที่ตรงกันข้ามกับสิทธิครอบครอง ซึ่งเราจะได้พิจารณาแนวความคิดในทางกฎหมายอันยุ่งยากนี้ในหมวดที่จะกล่าวต่อไป เราจะเห็นได้ว่า การครอบครองสิทธิใดสิทธิหนึ่ง เป็นความสัมพันธ์ตามความเป็นจริงของการใช้และการช่วยเหลือประโยชน์ต่อเนื่อง ซึ่งตรงกันข้ามกับความสัมพันธ์ตามกฎหมายของกรรมสิทธิ์ บุคคลหนึ่งอาจครอบครองสิทธิใดสิทธิหนึ่งได้โดยไม่ต้องเป็นเจ้าของสิทธินั้น ตัวอย่างเช่น ผู้เข้ายึดถือครอบครองที่ดินโดยมิชอบด้วยกฎหมายใช้สิทธิในทางเดินเรือใช้สิทธิบังคับให้เจ้าของเปิดทางเดินเรือทางน้ำ ซึ่งต่อเนื่องกับที่ดินนั้น เป็นต้น หรือบุคคลอาจเป็นเจ้าของสิทธิโดยไม่ได้ครอบครองมันเลย และในที่สุดกรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองอาจอยู่ด้วยกัน ซึ่งโดยปกติแล้วก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ตามกฎหมายกับความสัมพันธ์ตามความเป็นจริงมีอยู่ด้วยกันและเกิดขึ้นพร้อมกัน"

การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์¹

การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายโรมัน แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ ได้มาทาง "Natural" อันได้แก่การได้มาทางกฎหมาย Jus gentium และการได้มาทาง "Civil" อันได้แก่การได้มาทางกฎหมาย Jus civile แต่ละประเภทของกฎหมายนั้น

¹ อมรา สาชากร, "การจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2525, หน้า 149.

ถ้าจะสรุปโดยกว้าง ๆ แล้ว อาจแยกได้ว่า เป็นการได้มาทางนิติกรรมสัญญา และการได้มาโดยผลของกฎหมาย นั้นเอง

Jus gentium มีกำหนดการได้กรรมสิทธิ์มาทางนิติกรรมสัญญา ดังนี้

1. *Traditio* คือ การได้มาโดยมีการโอนการครอบครองโดยเจตนาที่จะให้กรรมสิทธิ์โอนไป ผลคือ กรรมสิทธิ์ตกแก่ผู้รับโอน ต้องมีการส่งมอบส่วนใหญ่ให้แก่สังหาริมทรัพย์

2. *Occupatio* คือ ได้กรรมสิทธิ์มาโดยการครอบครองทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของ

3. *Specificatio* คือ การได้กรรมสิทธิ์โดยการเอาทรัพย์สินของคนอื่นมาสร้างชิ้นใหม่ แต่ต้องใช้ราคา

4. *Accessio* คือ การได้มาตามหลักส่วนควบ หรือออกผล

5. *Fructuum Perceptio* หมายถึงการได้กรรมสิทธิ์ในวัตถุซากุของทรัพย์สินอันเกิดจากธรรมชาติ

6. *Longi temporis Praescriptio* หมายถึงการได้มาโดยการครอบครองปรบักษ์

กฎหมายที่เรียกว่า *Jus gentium* นั้นคือ กฎหมายที่ใช้ระหว่างรัฐกับประชาชน อาจเรียกว่าเป็นกฎหมายมหาชนก็ได้ แต่ไม่ควรด่วนนัก ควรเรียกว่าหลักกฎหมายทั่วไป การได้กรรมสิทธิ์มาตามกฎหมายชนิดนี้ มีลักษณะที่ซ้ำซ้อนและใกล้เคียง

Jus Civile ของโรมัน การได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมาโดยทางกฎหมายมีลักษณะของการได้มา ดังนี้คือ

1. *Mancipatio* หมายถึง การได้กรรมสิทธิ์มาโดยการซื้อขายเฉพาะทรัพย์สินที่สำคัญ o เช่นที่ดิน มีแบบของการโอนต่างกับ *Traditio* เพราะ *traditio* ใช้กับทรัพย์สินประเภทอื่น ๆ ที่ไม่สำคัญนักและ *traditio* ไม่มีแบบของการโอน

2. *In jure cessio* เป็นการได้มาโดยการโอนค่อหน้าศาล หรือเจ้าพนักงานเป็นการโอนโดยมีแบบพิธี (ในสมัย Justinian เลิกใช้) ใช้เฉพาะทรัพย์สินบางประเภทต่างกับ *Mancipatio* ในแง่ชนิดของทรัพย์สิน

3. *Lege* คือการได้มาโดยผลของกฎหมาย เช่น การครอบครองทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของ เป็นต้น

4. Adjudicatio หมายถึง การได้มาโดยทางคำสั่งศาล เช่น ทรัพย์ที่เป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นต้น

5. Litis Aestimatio เป็นการได้มาโดยทางการก่อดีและได้รับค่าทดแทน

6. Donatio มีสองชนิด คือ Mortis Causa และ inter vivos หมายถึง การให้โดยเสน่หา ได้แก่การให้ธรรมดา และพินัยกรรม การให้ทางพินัยกรรมมีผลเมื่อผู้ให้ถึงแก่ความตาย

7. Usucapio คือ การได้มาโดยทางอายุความ หรือเรียกว่าการครอบครองปรปักษ์ได้

จากที่อธิบายมาข้างต้นพอที่จะทำให้ทราบถึงเค้าโครงของทรัพย์สินซึ่งเป็นอำนาจที่มีอยู่เหนือทรัพย์สิน และอำนาจนี้เองที่เข้าไปมีบทบาทสำคัญในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ที่มีคำว่า ทรัพย์สิน ประกอบอยู่ และจากการศึกษาทรัพย์สิน บรรพ 4 นี้ ทำให้เข้าใจหลักการใช้ทรัพย์สินโดยเฉพาะกรรมสิทธิ์ที่กฎหมายให้อำนาจไว้ เพื่อจะนำไปพิจารณาใช้ในกฎหมายลักษณะอื่นว่า ใช้ควบคุมหรือแยกกับตัวทรัพย์สินแค่ไหนเพียงใด รวมทั้งเปรียบเทียบข้อแตกต่างกับบุคคลสิทธิ ซึ่งจะได้นำมาอธิบายต่อไป

บุคคลสิทธิ (Personal Right) มีใช้ในกฎหมายตั้งแต่สมัยโรมันแล้วเช่นกัน โดยเรียกว่า "Jus in personam" และเป็นหลักนำไปใช้ในกฎหมายของประเทศต่างเช่นกันไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย หรือที่ใช้คอมมอนลอว์

บุคคลสิทธิ (Personal Right) คือ อำนาจระหว่างบุคคลโดยเฉพาะบางคนหรือบางกลุ่ม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นการกระทำ หรือการงดเว้นกระทำ สิทธิดังกล่าวจึงเป็น

¹ G.W. Paton, A Text - book of jurisprudence, Oxford. The English Language Book Society and. Oxford University Press, 1964) P. 262 - 263.

²บัญญัติ สุชีวะ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์, หน้า 58.

สิทธิที่มีอยู่เหนือบุคคล ในการที่จะบังคับให้กระทำ หรือห้ามมิให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือให้ส่งมอบทรัพย์สิน มีลักษณะเป็นสิทธิสัมพัทธ์ (Relative Right)¹ บุคคลสิทธิเป็นสิทธิที่เกิดจากหนี้ (Obligatory Right) ซึ่งหมายถึง สิทธิเรียกร้องตามกฎหมายลักษณะหนี้ และรวมถึงสิทธิอุปการะของสิทธิเรียกร้องนั้น ๆ ด้วย และใช้เรียกในภาษากฎหมายต่างประเทศว่า "Claim" หรือ "Credit"

ความหมายของบุคคลสิทธิ ได้มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย พ.ศ. 2466 มาตรา 10 "อันว่าหนี้ นั้น โดยนิตินัยว่าเป็นความเกี่ยวข้องกับอันบุคคลคนเดียวหรือหลายคนฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ จำต้องส่งทรัพย์สินก็ดี หรือ ทำการ หรือ เว้นทำการใดให้แก่มุบุคคลคนเดียว หรือหลายคน ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า "เจ้าหนี้" และได้มีการแก้ไขและมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2468 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาตรา 194 "ด้วยอำนาจแห่งมูลหนี้ เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ อนึ่ง การชำระหนี้ด้วยการงคเว้นการอันใดอันหนึ่งก็ย่อมมิได้"

ในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ได้มีบัญญัติไว้ในมาตรา 241 ความว่า "ด้วยผลแห่งหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติชำระหนี้ การปฏิบัติชำระหนี้ รวมถึงการงคเว้นการกระทำด้วย"

ในกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นก็ได้ให้ความหมายของคำว่า "หนี้"⁴ ว่าเป็น

¹ Relative rights : Those rights of persons of persons which are incident to them as members of society, and standing in various relations to each other. Those rights of persons in private life which arise from the civil and domestic relations. (Black's Law Dictionary. P. 1159).

² กรมร่างกฎหมาย, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 - 2 พ.ศ. 2466.

³ Schuster, German Civil Code. First Book & Second Book, P. 43 .

⁴ De Becker, The Principle and Practice of the Civil Code of Japan. London : Butterworth & Co., 1863, P. 221.

"สิทธิเรียกร้องที่จะเรียกร้องให้บุคคลเฉพาะเจาะจงให้กระทำการ หรือละเว้น
กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง"

บุคคลสิทธินั้นจึงถูกเรียกอีกอย่างว่าสิทธิเรียกร้อง และสิทธิเรียกร้องนี้เกี่ยวพัน
กับหนี้ระหว่างบุคคล อันต้องบังคับตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 เรื่องหนี้

บุคคลสิทธิหรือสิทธิเรียกร้องนี้ไม่ได้ก่อตั้งขึ้นด้วยอำนาจของกฎหมาย เพราะเป็น
อำนาจระหว่างบุคคลเท่านั้น บ่อเกิดแห่งบุคคลสิทธิ หรือสิทธิเรียกร้อง จึงเป็นเรื่องที่กฎหมาย
บัญญัติลักษณะความเกี่ยวพันระหว่างบุคคล โดยการแสดงเจตนาระหว่างกันที่เรียกว่า "คำเสนอ"
และ "คำสนอง" ทำให้เกิดเป็น "สัญญา" ขึ้น และสัญญานี้ยังแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท
คือ สัญญาต่างตอบแทน¹ (contracts synallagmatiques) และสัญญาฝ่ายเดียว
(contract unilateraux)

สัญญาต่างตอบแทนนั้น ก่อให้เกิดหนี้ที่ผูกพันฝ่ายหนึ่งบนฐานของการชำระหนี้อีก
ฝ่ายหนึ่ง ตามที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 369 ความว่า
"ในสัญญาต่างตอบแทนนั้น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะไม่ยอมชำระหนี้จนกว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะชำระหนี้
หรือปฏิบัติการชำระหนี้ได้ แต่ความข้อนี้ห้ามมิให้ใช้บังคับ ถ้าหนี้ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง
ยังไม่ถึงกำหนด ลักษณะของสัญญานี้ เช่น สัญญาซื้อขาย สัญญาเช่าทรัพย์สิน เป็นต้น

สัญญาฝ่ายเดียวนั้น คู่สัญญาแต่ฝ่ายหนึ่งเท่านั้นที่มีหน้าที่จะคงชำระแก่คู่สัญญาอีก
ฝ่ายหนึ่ง โดยคู่สัญญาฝ่ายหลังนี้ไม่มีข้อผูกพันอันเป็นหน้าที่ต้องชำระตอบแทนคู่สัญญาฝ่ายแรก
อย่างใดเลย เช่น สัญญาให้ สัญญายืม เป็นต้น

สัญญา เป็นบ่อเกิดของบุคคลสิทธิและสิทธิเรียกร้องที่สำคัญที่สุด เพราะมีใช้กันมาก
เนื่องจากเกิดจากการแสดงเจตนาของบุคคลเอง และผลของการแสดงเจตนาและการกระทำ
ท่าตามสัญญาอันมีผลผูกพันกันไปตามลักษณะของสัญญา ความสัมพันธ์ตามสัญญานี้ก่อให้เกิด
เกิด "สิทธิ" และ "หน้าที่" ระหว่างกัน แก่บุคคลสิทธิ หรือ สิทธิเรียกร้องอาจเกิดจาก
กฎหมายกำหนด โดยไม่ได้อาศัยเจตนาของบุคคล คือ กฎหมายเป็นผู้กำหนดลักษณะการกระทำ

¹ จิตติ ทิงศภัทย์, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523, หน้า 43.

นั้น ๆ ก่อให้เกิด "สิทธิ" แก่ผู้ถูกกระทำ และ "หน้าที่" แก่ผู้กระทำประการใด ซึ่งผลที่เกิดจากกฎหมายนี้เรียกว่า "นิติเหตุ" อันแบ่งลักษณะออกเป็น ตาถมิกวรรได้ จักการงานนอกสิ่งและละเมิด

อย่างไรก็ดี ที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงรูปแบบ และลักษณะของสิ่งที่ทำให้เกิดสิทธิเรียกร้อง หรือบุคคลสิทธิ ที่กฎหมายยอมรับว่ามีอะไรบ้าง นอกจากนั้นในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ยังได้ระบุในเรื่องวัตถุแห่งหนี้ หรือ วัตถุซึ่งเป็นที่รองรับแห่งบุคคลสิทธิ หรือสิทธิเรียกร้อง และผลแห่งหนี้ ซึ่งกล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ที่ลูกหนี้และเจ้าหนี้มียกกันแค่ไหนเพียงไร อันได้แก่ การไม่ชำระหนี้ รับช่วงสิทธิ การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ สิทธิยึดหน่วง และบุริมสิทธิ และกำหนดลักษณะและวิธีปฏิบัติในกรณีที่มีลูกหนี้หรือเจ้าหนี้หลายคน และการโอนสิทธิเรียกร้อง อันเป็นวิธีการเฉพาะของการโอนสิทธิเรียกร้องหรือบุคคลสิทธิ อันมีลักษณะต่างหากการโอนทรัพย์สิน หรือโอนทรัพย์สินสิทธิ และเป็นการโอนโดยการแสดงเจตนาของคู่กรณี หรือการทำนิติกรรมนั่นเอง มิใช่เป็นการโอนโดยผลของกฎหมาย ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดของเรื่องนี้ในบทต่อ ๆ ไป และความระงับหนี้ อันเป็นวิธีการที่สามารถทำให้หนี้นั้นระงับลงตามกฎหมาย โดยแบ่งเป็น การชำระหนี้ ปลดหนี้ หักกลบหนี้เปลี่ยนแปลงหนี้ใหม่ และหนี้เคลื่อนกลิ้งกัน

อนึ่ง เนื่องจากบุคคลสิทธิหรือสิทธิเรียกร้องเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ต่อกันและกัน ดังนั้น การบังคับคามสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลนั้นก็ต้องใช้วิธีฟ้องศาล ตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2477 มาตรา (55) ความว่า

"เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้น เกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอกติของคนที่ศาล..."

ทั้งนี้ บุคคลสิทธิ หรือ สิทธิเรียกร้อง จึงต้องใช้วิธีบังคับโดยกมรว่าเนนคดีทางศาล ซึ่งต้องจากทรัพย์สินที่มีตัวทรัพย์สินแน่นอนเจ้าของชอบที่จะใช้สอย บังคับหรือหาประโยชน์จากตัวทรัพย์สินโดยตรง แต่ถ้าเป็นการบังคับเกี่ยวกับตัวบุคคลเรื่องทรัพย์สิน ก็จำต้องใช้วิธีทางศาลเช่นกัน เช่น หากนาย ข.มีบ้านอยู่หนึ่งหลัง นาย ก.จะเข้ามาเช่าบ้าน นาย ข.ยอมมีอำนาจบังคับชักขวางโดยใช้กำลังกับนาย ก.ก็ยอมได้ แต่ถ้านาย ข.ให้นาย ก.เช่าบ้าน หลังจากเลิกสัญญาแล้ว นาย ก.ไม่ยอมออกจากบ้าน แม้นาย ข. จะถือว่าตนเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ นาย ก.เป็นเพียงผู้ครอบครอง นาย ข.ก็ใช้กำลังขับไล่นาย ก.ไม่ได้ ต้องใช้วิธีการทางศาล

นอกจากนี้การใช้บังคับตามบุคคลสิทธิหรือสิทธิเรียกร้องนั้นมีใจว่าจะใช้เมื่อใดก็ได้ เพราะต้องใช้บังคับภายในเวลาที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่เรียกว่า "อายุความ" ซึ่งมีบัญญัติหลักไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย พ.ศ. 2468 มาตรา 163 ความว่า

"อันสิทธิเรียกร้องอย่างใด ๆ ถ้ามิได้ใช้บังคับเสียภายในระยะเวลาอันกฎหมายกำหนดไว้ ท่านว่าตกเป็นอันขาดอายุความห้ามมิให้ฟ้องร้อง"

และมาตรา 169 ความว่า

"อันอายุความนั้น ท่านให้นับเริ่มแต่ขณะที่จะอาจบังคับสิทธิเรียกร้องได้เป็นต้นไป ถ้าเป็นสิทธิเรียกร้องเพื่อให้งดเว้นการอย่างใดอย่างหนึ่ง ท่านให้นับอายุความเริ่มแต่เวลาแรกที่ละเมิดสิทธินั้นเป็นต้นไป"

อายุความตามกฎหมายนั้นก็มีการกำหนดเวลาที่ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมูลเหตุแห่งสิทธิ เช่น การฟ้องเรียกค่าจ้างต้องฟ้องภายใน 2 ปี การฟ้องคดีในเรื่องลาภมิควรได้ต้องฟ้องภายใน 1 ปี นับแต่เมื่อรู้ว่าตนมีสิทธิ การฟ้องคดีในเรื่องละเมิดต้องฟ้องภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ยุ่เสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงฟ้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือเมื่อพ้น 10 ปี นับแต่วันทำละเมิด

ลักษณะของบุคคลสิทธิที่ใช้บังคับโดยการฟ้องร้องคดีนี้ ในหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษ ได้มีบัญญัติไว้ในกฎหมายตั้งแต่ดั้งเดิมแล้ว โดยเรียกว่า "Choses in Action"

ตามที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปลักษณะของบุคคลสิทธิได้ว่ามีลักษณะดังนี้

1. เป็นอำนาจที่เกิดระหว่างบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม โดยอำนาจนั้นอาจเกิดจากนิติเหตุ หรือนิติกรรม
2. รูปลักษณะ มูลเหตุ ผล การระงับและการเปลี่ยนมือซึ่งบุคคลสิทธิหรือสิทธิเรียกร้อง อยู่ภายใต้บังคับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย พ.ศ. 2468 บรรพ 2 เรื่องนี้
3. การบังคับใช้สิทธิ ต้องกระทำโดยการดำเนินคดีทางศาล ผู้เป็นเจ้าของไม่อาจบังคับได้ด้วยกำลังหรืออำนาจของตนเอง
4. บุคคลสิทธิ หรือสิทธิเรียกร้อง มีลักษณะเป็นสิทธิที่ใช้ รุกรานหรือบังคับไม่ใช่สิทธิในการป้องกัน และผู้เป็นเจ้าของสิทธิต้องใช้บังคับสิทธินั้นภายในระยะเวลาที่กฎหมาย

กำหนดที่เรียกว่า อายุความ ซึ่งระยะเวลาที่ไม่เท่ากันจะสั้นหรือยาว ขึ้นอยู่กับลักษณะของมูลเหตุที่ก่อให้เกิดบุคคลสิทธิ หรือสิทธิเรียกร้องนั้น ๆ ซึ่งกฎหมายได้กำหนดตามสมควร หากไม่ใช่สิทธินี้ภายในระยะเวลาที่กำหนด ผู้เป็นเจ้าของก็ต้องเสียสิทธินั้นไป

จากที่ได้อธิบายลักษณะของบุคคลสิทธิหรือสิทธิเรียกร้องมาข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นอำนาจที่มีอยู่เหนือบุคคล แต่ก่อนที่จะพิจารณา และเข้าใจถึงลักษณะของทรัพย์สิน ที่มีอยู่ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ นั้นว่าจะหมายรวมถึงสิทธิเรียกร้องด้วยหรือไม่นั้นควรทำความเข้าใจถึงข้อแตกต่างระหว่างบุคคลสิทธิ หรือสิทธิเรียกร้องนั้นกับทรัพย์สินที่เป็นเกี่ยวกับทรัพย์สินและถูกจัดรวมเป็นทรัพย์สินในความคึกอย่างกว้างด้วย กล่าวคือ

ข้อแตกต่างระหว่าง "บุคคลสิทธิ" กับ "ทรัพย์สิน"

Salmond ได้อธิบายความแตกต่างของ "บุคคลสิทธิ" และ "ทรัพย์สิน"

ดังนี้

๑. ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สิน กับบุคคลสิทธิขึ้นอยู่กับมูลฐานของความแตกต่างกัน ในความมีอยู่หรือเกิดขึ้นของหน้าที่ที่เกื้อกติกคามสิทธินั้นมา ทรัพย์สินก่อให้เกิดหน้าที่ขึ้นแก่บุคคลโดยทั่ว ๆ ไป แต่บุคคลสิทธิก่อให้เกิดหน้าที่ขึ้นแก่บุคคลที่รู้ตัวล่วงหน้า และทรัพย์สินนั้นยังประโยชน์ให้แก่กันต่อสู่ได้กับโลกทั้งโลก หรือกับบุคคลทั้งโลกโดยส่วนรวม แต่บุคคลสิทธิยังประโยชน์ให้แก่กันต่อสู่ได้กับบุคคลโดยเฉพาะเจาะจงทั่วทวนกล่าววว่า ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินและบุคคลสิทธิเป็นความสำคัญยิ่งอันหนึ่งในทางกฎหมาย ซึ่งได้ให้ตัวอย่างประกอบคำอธิบายไว้ดังต่อไปนี้ คือ สิทธิของข้าพเจ้าที่ครอบครองที่มาของข้าพเจ้าโดยปกติสุขเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง เพราะบุคคลทั้งโลกคกอยู่ภายใต้หน้าที่ต่อข้าพเจ้าในการที่จะไม่เข้ารบกวนหรือยุ่งเกี่ยวกับสิทธินั้น แต่ข้าพเจ้านุญาตให้ผู้เช่า เช่าที่นานั้น สิทธิของข้าพเจ้าที่จะได้รับค่าเช่าจากผู้เช่าเป็นบุคคลสิทธิ เพราะสิทธินั้นยังผลให้ยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ได้อย่างแท้จริงต่อผู้เช่านั้น

ด้วยเหตุคล้ายคลึงกัน สิทธิของข้าพเจ้าที่จะครอบครองและใช้เงินในกระเป๋า สคางค์ของข้าพเจ้า เป็นทรัพย์สิน แต่สิทธิของข้าพเจ้าที่จะได้รับเงินจากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ผู้ที่ยืมเงินนั้นไปเป็นบุคคลสิทธิ แต่ทรัพย์สินประเภทนี้เป็นทรัพย์สินในสังหาริมทรัพย์

ข้าพเจ้ามีทรัพย์สินต่อสู้บุคคลทุก ๆ คน ที่จะไม่ให้บุคคลเหล่านั้นทำอันทรายต่อเสรีภาพ หรือชื่อเสียงของข้าพเจ้า

ให้เป็นที่สังเกตว่า เสรีภาพในร่างกายกิติ ชื่อเสียงของบุคคลกิติ เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่กฎหมายยอมรับว่ามีราคา และถือเอาได้ ดังนั้น เสรีภาพ หรือชื่อเสียงจึงเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นสิทธิอย่างนี้จึงเป็นทรัพย์สิน แต่เป็นสิทธิในทางกฎหมายมหาชนประการหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลทั้งโลก เช่นเดียวกับทรัพย์สินโดยทั่วไป ข้าพเจ้ามีบุคคลสิทธิที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนจากบุคคลหนึ่งคนใดผู้ซึ่งกักขังข้าพเจ้า หรือทำให้ข้าพเจ้าต้องเสียชื่อเสียง ข้าพเจ้ามีทรัพย์สินที่จะใช้และครอบครองบ้านเรือนของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้ามีบุคคลสิทธิที่จะได้รับการต้อนรับให้เข้าพักอาศัยในที่พักคนเดินทางหรือโรงแรมแห่งใดแห่งหนึ่ง

2. แตกต่างกันในวงเขตของความคุ้มครองตามกฎหมาย

ถ้ายความแตกต่างกันตามข้อ 1 ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้น ทรัพย์สินจึงเป็นส่วนใดเสียที่ได้รับความคุ้มครองให้ยกขึ้นยันใดต่อบุคคลทั้งโลก ส่วนบุคคลสิทธินั้นเป็นส่วนใดเสียที่ได้รับความคุ้มครองให้ยกขึ้นยันหรือต่อบุคคลที่รู้ตัวแน่นอนโดยเฉพาะ

กฎหมายได้ให้ประโยชน์แก่ข้าพเจ้าในการคุ้มครองแก่ส่วนใดเสียประเภทที่ใช้ต่อบุคคลใดทุกคน ยิ่งกว่าในการคุ้มครองส่วนใดเสียประเภทที่ไยยันหรือต่อสู้เพียงบุคคลหนึ่งหรือสองคน

สิทธิของบุคคลผู้ได้รับอนุญาตให้ทำและจำหน่ายของสิ่งหนึ่งสิ่งใดแก่ผู้เดียว (Patentee) ผู้ซึ่งได้รับผูกขาดที่จะไยยันบุคคลทั้งโลกมีคุณค่ายิ่งกว่าสิทธิของบุคคลผู้ชื่อเสียงในการค้าหรือความนิยม (Goodwill) ของธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่งและซึ่งได้รับความคุ้มครองให้ยกขึ้นยันหรือต่อสู้เฉพาะกับการแข่งขัน (Competition) ของผู้ขายเป็นอันมาก

การได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเพียงใดย่อมเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าข้าพเจ้าซื้อสิ่งของสิ่งหนึ่ง จะเกิดปัญหาที่สำคัญขึ้นว่า ในอนาคต ส่วนใดเสียของข้าพเจ้าในสิ่งของสิ่งนั้นจะได้รับความคุ้มครองให้ยกขึ้นยันหรือต่อบุคคลทุก ๆ คน หรือเพียงแต่ยกขึ้นยันหรือต่อบุคคลซึ่งขายของสิ่งนั้นให้แก่ข้าพเจ้าเท่านั้น

ความประสงค์ส่วนใหญ่ของ การจำนองและการประกันด้วยทรัพย์สินรูปต่าง ๆ ก็เพื่อจะเสริมหรือเพิ่มเติมความไม่สมบูรณ์ของบุคคลสิทธิโดยคุณค่าอันก็เยี่ยมที่มีอยู่ในสิทธิอย่างอื่น

3. แตกต่างกันในข้อที่ว่า ทรัพย์สินเป็นสิทธิในทางห้าม (Negative) หรือทางลบ ส่วนบุคคลสิทธิเป็นสิทธิในทางบังคับ (Positive) หรือทางบวก

ท่าน Salmond กล่าวว่า "ทรัพย์สินทั้งหมดเป็นสิทธิในทางห้ามหรือทางลบ" แต่บุคคลสิทธิส่วนใหญ่เป็นสิทธิในทางบังคับหรือทางบวก แม้ว่าในพวกที่เป็นข้อยกเว้นบุคคลสิทธิจะเป็นสิทธิในทางบวกหรือทางลบ เนื่องจากทรัพย์สินที่ขายหรือค้ำประกันบุคคลได้ทุกคน ดังนั้นทรัพย์สินจึงเป็นสิทธิที่บุคคลอื่นทั้งโลกมีหน้าที่ต้องปล่อยให้ผู้ทรงทรัพย์สินได้ใช้สิทธิของเขา ความล้าหลัง เป็นสิทธิที่ทุกคนจะต้องไม่รบกวน ไม่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะให้คนทั้งโลกต้องช่วยเหลือเขาหรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเขาโดยตรง แต่หน้าที่เท่านั้นที่อาจเกิดขึ้นแก่คนทั้งโลกและเป็นหน้าที่ที่ถาวร อาจจะมีผู้โต้แย้งได้ว่าเอกชนคนหนึ่งคนใดจะไม่มีสิทธิในทางบังคับหรือทางบวกอันคนทั้งโลกก็ตาม แต่รัฐซึ่งเป็นนิติบุคคลทรงไว้ซึ่งสิทธิในการบังคับหรือทางบวกอันพลเมืองของตนได้ ตัวอย่างเช่น บุคคลทุกคนอาจผูกพันที่จะต้องถูกบังคับให้เสียภาษีอย่างหนึ่งอย่างใด หรือที่จะต้องแจ้งสำมะโนครัว หน้าที่เหล่านี้มิใช่เกิดแก่คนทั้งโลกทั่วไป และยังไม่เป็นหน้าที่ในทางบวกหรือทางบังคับหรือทางกระทำการคอกหรือ แต่ความจริงแล้ว สิทธิต่าง ๆ ของรัฐซึ่งเป็นที่ใดกล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมดเป็นบุคคลสิทธิ หากใช้ทรัพย์สินไม่ สิทธิที่แยกออกได้มากมายตามจำนวนพลเมืองผู้ที่จะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐ ถ้าข้าพเจ้าเป็นหนี้ค่าชำระค่าภาษีเงินได้แก่รัฐ 10 ปอนด์ สิทธิของรัฐที่มีอยู่ต่อข้าพเจ้าหรืออันข้าพเจ้า หรือที่จะบังคับให้ข้าพเจ้าชำระค่าภาษีเงินได้นั้น ย่อมเป็นบุคคลสิทธิ เช่นเดียวกับสิทธิของเจ้าหนี้คนอื่น ๆ ของข้าพเจ้า แม้นคนอื่น ๆ หรือพลเมืองร่วมชาติของข้าพเจ้าจะเป็นหนี้ค่าชำระค่าภาษี เช่นเดียวกับข้าพเจ้าก็ตาม ก็ไม่ทำให้บุคคลสิทธิของรัฐที่มีอยู่ต่อพลเมืองของรัฐดังกล่าวข้างต้นกลายเป็นทรัพย์สินแต่อย่างใด ก็ไม่ทำให้บุคคลสิทธิของรัฐที่มีอยู่ต่อพลเมืองดังกล่าวข้างต้นกลายเป็นทรัพย์สินแต่อย่างใด หนี้ของข้าพเจ้าไม่ใช่หนี้ของราษฎรคนอื่น ๆ และ หนี้ของราษฎรคนอื่น ๆ ก็ไม่ใช่หนี้ของข้าพเจ้า รัฐไม่มีทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งอันหรือค้ำประกันของพลเมืองของรัฐ แต่มีบุคคลสิทธิอยู่มากมายเหนือพลเมืองของรัฐ ซึ่งแต่ละบุคคลสิทธิที่ขายหรือค้ำประกันของรัฐผู้เสียภาษีแต่ละคน

แต่สิทธิของรัฐที่จะไม่ให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดบุกรุก (Tress - pass) เข้าไปในที่ดินอันเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (Crown land) เป็นส่วนได้เสีย (Interest) อันหนึ่งซึ่งกฎหมายคุ้มครองให้ขายหรือยกขึ้นค้ำประกันทั้งโลก และดังนั้นสิทธิดังกล่าวจึงเป็นทรัพย์สิน

เอกภาพของทรัพย์สินชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นอยู่กับเนื้อหาอันเป็นเอกลักษณ์ของทรัพย์สินนั้นเอง สิทธิในชื่อเสียง (Reputation) ของบุคคลเป็นสิทธิอันหนึ่งซึ่งเนื่องมาจากหน้าที่อันมีจำนวนไม่จำกัด เพราะเนื้อหาของสิทธิในชื่อเสียงของบุคคลเป็นสิ่งที่หนึ่ง ซึ่งเป็นสมบัติของบุคคลหนึ่ง และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายที่จะใช้ยันหรือต่อสู้บุคคลทั้งโลก

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าทรัพย์สินทั้งหมดเป็นสิทธิในทางห้ามหรือทางลบ แต่ไม่ เป็นความจริงเสมอไปที่บุคคลสิทธิทั้งหมดจะเป็นสิทธิในทางบังคับหรือทางบวก มีกรณีเป็นอัน มากที่บุคคลสิทธิเป็นสิทธิในทางห้ามหรือทางลบ หน้าที่ที่จะไม่รบกวนยุ่งเกี่ยว เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ความปกปิดยอมผูกพันทุกคนโดยส่วนรวม อย่างไรก็ตาม มีกรณียกเว้นเป็นอันมากที่ไม่เป็นเช่นนั้น บุคคลสิทธิที่เข้ากรณียกเว้นซึ่งเป็นบุคคลสิทธิและเป็นสิทธิในทางห้ามความปกปิดยอมเกิดขึ้นจาก ความตกลงปลงใจซึ่งเอกชนโดยเฉพาะคนใดคนหนึ่งได้จำกัดเสรีภาพของตนซึ่งเป็นสมบัติของ คนในรัฐทุกคน กล่าวคือ พ่อค้าพาณิชย์ทุกคนยอมมีสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายที่จะทำการค้าขาย แข่งขันกันตามวิถีทางของธุรกิจการค้า ถึงแม้ว่าผลของการแข่งขันจะเป็นความพินาศย่อยยับ ของคู่ต่อสู้หรือคู่แข่งที่อ่อนแอหรือถ้อยกว่าก็ตาม แต่ในกรณีที่ข้าพเจ้าขายความมีชื่อเสียงใน ธุรกิจการค้าให้แก่บุคคลอื่น ข้าพเจ้าก็มีสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายที่จะจำกัดเสรีภาพของ ข้าพเจ้าโดยทำความตกลงอันชัดแจ้งกับผู้ซื้อเพื่อให้เกิดขึ้น ในกรณีเช่นนี้ ผู้ซื้อ ของข้าพเจ้า ไป ย่อมได้ไปซึ่งสิทธิที่จะห้ามมิให้ข้าพเจ้าประกอบธุรกิจการค้าแข่งขันกับเขา และสิทธิเช่นนี้ เป็นบุคคลสิทธิ และเป็นสิทธิในทางห้ามหรือทางลบ เป็นการผูกขาดซึ่งใช้ยันบุคคลอื่นทั้งโลก ไม่ได้ ใดแต่จะใช้ยันเอกชนหรือ เอกบุคคลที่มีตัวกำหนดแน่นอนเท่านั้น

แม้จะได้ให้วิเคราะห์ศัพท์ของทรัพย์สินว่า เป็นสิทธิที่ใช้ยันหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ คนทั้งโลกก็ตาม มิได้หมายความว่า จะเกิดหน้าที่แก่คนทั้งโลกโดยเด็ดขาดเสมอไป เพียงแต่ ว่าเกิดเป็นหน้าที่ผูกพันบุคคลอื่นในส่วนรวมเท่านั้น ดังนั้น ถ้าหากว่ามีบุคคลหนึ่งบุคคลใดไม่ ตองผูกพันกรณีของเขาก็เป็นข้อยกเว้น

ในทำนองเดียวกัน บุคคลสิทธิก็ไม่ใช้สิทธิที่จะใช้ยันหรือต่อสู้บุคคลเพียงคนใดคน หนึ่ง แต่เป็นสิทธิที่ใช้ยันบุคคลหนึ่งหรือมากกว่าที่กำหนดไว้แน่นอน สิทธิของข้าพเจ้าของ บริษัทเป็นบุคคลสิทธิ ถึงแม้ว่าหนั้นนั้นจะสามารถเรียกร้องจากผู้เป็นหุ้นส่วนที่คน ๆ ใดก็ตาม

4. แตกต่างกันในเรื่องวัตถุแห่งสิทธิ

ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินสิทธิกับบุคคลสิทธิไ้จากตัวศัพท์หรือข้อความของ ทรัพย์สินสิทธิและบุคคลสิทธินั่นเอง

ทรัพย์สินสิทธิ แปลมาจาก Right in rem ในภาษาอังกฤษ หรือ Jus in rem ในภาษาละติน ส่วน

บุคคลสิทธิ แปลมาจาก Right in personam ในภาษาอังกฤษ หรือ Jus in personam ในภาษาละติน

คำว่า Right in rem หรือ Jus in rem และคำว่า Right in personam หรือ Jus in personam มาจากคำอธิบายว่าด้วยกฎหมายแพ่ง และวินัยทางศาสนา (Canon law) แปลตามตัวอักษร คำว่า jus in rem หมายความว่าถึงสิทธิเหนือทรัพย์สิน หรือเกี่ยวกับทรัพย์สิน ส่วน jus in personam หมายความว่าถึงสิทธิเหนือบุคคล หรือเกี่ยวกับบุคคล หากจะว่ากันตามความเป็นจริงแล้วสิทธิทุกสิทธิย่อมเกี่ยวกับทรัพย์สิน ซึ่งเรียกว่า วัตถุแห่งสิทธิ และใช้ยื่นหรือต่อสู้กับบุคคลซึ่งเรียกว่าผู้ที่ต้องผูกพันในเวลาเดียวกัน หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า สิทธิทุกสิทธิเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินไม่เฉพาะแต่กับทรัพย์สินเท่านั้น แต่ย่อมเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินกับบุคคลด้วย

แม้ความสัมพันธ์ทั้ง 2 ประการดังกล่าวข้างต้นจำเป็นจะต้องมีอยู่เป็นของคู่กันก็ตาม แต่หลักเกณฑ์และความสำคัญของความสัมพันธ์ไม่เหมือนกันเสมอไป

ในทรัพย์สินสิทธิ เป็นความสัมพันธ์แท้ที่ได้รับการพิจารณาในทางกฎหมายเป็นเบื้องต้นแรก ทรัพย์สินสิทธิ เน้นหนักและมีความสำคัญอยู่ที่ทรัพย์สิน

แต่ในบุคคลสิทธิ นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาก่อนสิ่งอื่น บุคคลสิทธิก่อนอื่นเป็นเรื่องของบุคคล

ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินสิทธิกับบุคคลสิทธิในเรื่องที่เกี่ยวกับวัตถุแห่งสิทธิมีเหตุผลหลายประการ

ประการแรก ทรัพย์สินสิทธิเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นเจ้าของกับบุคคลจำนวนมากมายที่ไม่อาจกำหนดตัวได้แน่นอน ซึ่งแต่ละคนไม่อาจจะแยกจากกันได้ ในขณะที่บุคคลสิทธิเป็นความสัมพันธ์โดยเฉพาะเจาะจงระหว่างบุคคลที่กำหนดตัวได้แน่นอน ความแน่นอนของ

ของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหลักสำคัญของบุคคลสิทธิ

ประการที่สอง ก่าเน็คหรือที่มาของทรัพย์สิน จะเห็นได้โดยทั่วไปในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับทรัพย์สิน ในขณะที่บุคคลสิทธิมีก่าเน็คจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ถ้ากฎหมายมอบทรัพย์สินให้แก่ข้าพเจ้า ก็โดยเหตุผลที่ว่าข้าพเจ้ามีความสัมพันธ์เป็นพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งกับทรัพย์สิน ซึ่งเป็นวัตถุแห่งสิทธิ แต่ถ้าในทางกลับกันกฎหมายมอบบุคคลสิทธิให้แก่ข้าพเจ้า ก็โดยเหตุผลที่ว่าข้าพเจ้ามีความสัมพันธ์เป็นพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งกับบุคคลผู้ซึ่งเป็นเจ้าของหน้าที่ที่เกดติดตามมาจากบุคคลสิทธินั้น

ถ้าหากข้าพเจ้ามีทรัพย์สินในวัตถุที่มีตัวตนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็เพราะข้าพเจ้าสร้างมันขึ้นมาหรือข้าพเจ้าก็ได้เข้าแทนที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งผู้ซึ่งมีความสัมพันธ์ดังกล่าวแล้วกับทรัพย์สินนั้นตั้งแต่แรก

แต่ถ้าข้าพเจ้ามีบุคคลสิทธิที่จะได้รับเงินจากบุคคลอื่น ตามธรรมดาที่เพราะข้าพเจ้าได้ทำสัญญากับเขา หรือได้กระทำด้วยวิธีหนึ่งวิธีใดเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กับเขา

เหตุผลแต่ละอย่างดังกล่าวมาข้างต้น โน้มน้าวให้เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับทรัพย์สินในทรัพย์สิน และระหว่างบุคคลกับบุคคลในบุคคลสิทธิ ทรัพย์สินในเบื้องต้นเป็นเรื่องระหว่างบุคคลกับทรัพย์สิน ส่วนบุคคลสิทธิในเบื้องต้นเป็นเรื่องระหว่างบุคคลกับบุคคล

5. แตกต่างกันด้วยวิธีฟ้องร้อง

คำว่า "jus in rem" และ "jus in personam" มาจากภาษาโรมันที่ว่า "actio in rem" หมายความว่า การฟ้องคดีต่อศาลเพื่อเรียกร้องทรัพย์สินเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่โจทก์เรียกร้องทรัพย์สินที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นทรัพย์สินของเขา และควรจะกลับมาเป็นของเขาอีกหรือมอบให้แก่เขา

ส่วน "actio in personam" นั้น เป็นวิธีการบังคับชำระหนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่โจทก์เรียกร้องให้มีการชำระเงิน ปฏิบัติตามสัญญา ให้มีการคุ้มครองบุคคลสิทธิอย่างอื่นที่เป็นของเขาในฐานะที่ไฉนจำเลยได้

ดังนั้น สิทธิที่ได้รับความคุ้มครองโดย Actio in rem ต่อมาเรียกว่า "jus in rem" ทรัพย์สิน และสิทธิที่ได้รับความคุ้มครองโดย Actio in personam ต่อมาจึงเรียกว่า "jus in personam" บุคคลสิทธิ

กล่าวโดยสรุป ทรัพย์สินแตกต่างกับบุคคลสิทธิตั้งต่อไปนี้ คือ :-

1. ทรัพย์สินใช้ยื่นหรือต่อสู้บุคคลใดทั่วไปโดยไม่จำกัด หรือตามไวยาหารของกฎหมายว่าใช้ยื่นหรือต่อสู้บุคคลอื่นใดทั้งโลก

ส่วนบุคคลสิทธิใช้ยื่นหรือต่อสู้เฉพาะบุคคลเป็น คน ๆ ไป กล่าวคือ เฉพาะบุคคลที่เข้ามาสัมพันธ์กับเรา จะโดยสัญญา หรือจกการงานนอกสั่ง หรือละเมิดเป็นต้น เป็นสิทธิระหว่างเจ้าหน้าที่กับลูกหนี้

2. ทรัพย์สินเป็นสิทธิเด็ดขาด ผู้ทรงทรัพย์สินย่อมใช้สิทธิของตนได้โดยพลการ โดยไม่ต้องไปฟ้องร้องขอความรับรองคุ้มครองและบังคับตามสิทธินั้น เช่น ผู้มีกรรมสิทธิในทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมมีสิทธิติดตามเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของเขาจากบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดที่เอาทรัพย์สินของเขาไปโดยมิชอบ โดยไม่ต้องไปฟ้องร้องต่อศาล

ส่วนบุคคลสิทธินั้น ผู้ทรงสิทธิจะบังคับให้เป็นไปตามสิทธิโดยพลการไม่ได้จำเป็นต้องฟ้องร้องขอให้ศาลบังคับให้เสมอ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สิทธิเรียกร้อง

3. ทรัพย์สินก่อให้เกิดหน้าที่แก่คนอื่น ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า เมื่อบุคคลใดมีสิทธิ บุคคลอื่นก็มีหน้าที่ หน้าที่ของบุคคลอื่นตามทรัพย์สิน ก็คือหน้าที่จะไม่ว่าอันตรัยหรือรบกวนสิทธิของเขาจะต้องปล่อยให้ผู้ทรงทรัพย์สินให้คงอยู่ในสถานะเดิมของเขา

ส่วนบุคคลสิทธิ ถ้ามีอยู่กับบุคคลใด ก็ทำให้บุคคลอื่นเฉพาะบุคคลที่มีสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหน้าที่กระทำ การ หรือยกเว้นกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งตามความผูกพันที่ตนได้ทำขึ้นกับผู้ทรงบุคคลสิทธิ

4. ทรัพย์สินมีวัตถุประสงค์แห่งสิทธิเป็นทรัพย์สินเสมอ ส่วนบุคคลสิทธินั้น มีวัตถุประสงค์เป็นการกระทำหรือยกเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

5. ทรัพย์สินก่อตั้งขึ้นด้วยอำนาจกฎหมาย กล่าวคือ จะต้องมีการบัญญัติไว้ว่าสิทธิอย่างใดเป็นทรัพย์สิน สิทธินั้นจึงจะเป็นทรัพย์สิน ดังจะเห็นได้จากมาตรา 1298 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่ว่า "ทรัพย์สินทั้งหลายนั้น ท่านว่าจะก่อตั้งขึ้นได้ ก็ด้วย

อาศัยอำนาจในประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่น" บุคคลจะตกลงกันก่อตั้งทรัพย์สินขึ้นมาเองตามความสมัครใจหาได้ไม่

ส่วนบุคคลสิทธิไม่จำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ บุคคลทุกคนย่อมตกลงกันก่อตั้งบุคคลสิทธิขึ้นได้โดยไม่จำกัด บุคคลย่อมสร้างนิติสัมพันธ์ระหว่างกันได้ตามชอบใจ ขอแต่ว่าอย่าไปทำอันตรายต่อสิทธิของบุคคลอื่นหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือขัดต่อกฎหมาย ก็พอ เช่น การเล่นแชร์เปียหอย แม้จะไม่มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้ แต่การเล่นแชร์เปียหอยก็ทำให้เกิดบุคคลสิทธิขึ้นระหว่างผู้เช่น และสิทธิอันนี้เป็นสิทธิที่ชอบด้วยกฎหมายและสามารถบังคับมีภูษาตามสิทธินี้ได้ เป็นต้น

6. โดยทั่วไปแล้ว ทรัพย์สินย่อมไม่อาจสิ้นสุดหรือระงับไปด้วยการไม่ใช่ เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติยกเว้นไว้เป็นกรณี ๆ ไป เช่น ผู้มีกรรมสิทธิในที่ดินย่อมมีกรรมสิทธิ์ตลอดไป แม้จะทอดทิ้งไว้นานเท่าใดก็ตาม กรรมสิทธิ์นั้นก็หากตกไปยังบุคคลอื่นไม่ แต่บังคับมีกรรมสิทธิในที่ดินอาจเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนให้แก่รัฐได้ (มาตรา 6 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497) แต่ขอให้สังเกตว่าที่ดินมีความสำคัญเป็นพิเศษยิ่งกว่าทรัพย์สินอื่น และขอให้สังเกตต่อไปว่า ที่ดินของบุคคลธรรมดาหรือราษฎรจะตกไปเพราะการไม่ใช่หรือทอดทิ้งหรือไม่ทำประโยชน์นั้น ตกไปเป็นของรัฐเท่านั้น ราษฎรด้วยกันเองไม่มีทางที่จะได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ดินของบุคคลอื่นเพียงเพราะเจ้าของเขาทอดทิ้งหรือไม่ทำประโยชน์ เว้นแต่ว่าบุคคลอื่นนั้นจะเข้าครอบครองโดยปรักกัมตามที่ได้กล่าวไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1382 แต่ก็เป็นเรื่องที่ราษฎรคนอื่นหรือบุคคลนั้นต้องกระทำการครอบครอง เป็นเรื่องการครอบครองได้สิทธิ ซึ่งเป็นคนละเรื่องกับการเสียสิทธิโดยการทอดทิ้งหรือไม่ใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ก็มีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1399 เรื่องการจะจำยอม ซึ่งเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งที่กฎหมายบัญญัติยกเว้นไว้ว่า ถ้าไม่ใช่ภายในระยะเวลาที่กฎหมายบัญญัติไว้ ก็เป็นอันสิ้นสุดซึ่งมีใจความว่า "การจะจำยอมนั้น ถ้ามิได้ใช้ 10 ปี ท่านว่ายอมสิ้นไป" ซึ่งเป็นข้อยกเว้นจากหลักกฎหมายทั่วไปอีกทีหนึ่งจึงต้องเป็นไปตามนั้นโดยเคร่งครัด

ส่วนบุคคลสิทธิย่อมสูญสิ้นไปเพราะการไม่ใช่สิทธิได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่ากฎหมายบัญญัติระยะเวลาที่บุคคลอาจจะเสียบุคคลสิทธิไว้ ดังปรากฏตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 163 ที่ว่า "สิทธิเรียกร้องอย่างใด ๆ ถ้ามิได้ใช้บังคับเสียภายในระยะเวลาอันกฎหมายกำหนดไว้ ท่านว่าตกเป็นอันขาดอายุความ ห้ามมิให้ฟ้องร้อง" ซึ่งเป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่วางหลักทั่วไปใช้สำหรับบุคคลสิทธิหรือสิทธิเรียกร้อง

รูปแบบของการเปลี่ยนมือซึ่ง "ทรัพย์สินสิทธิ" และ "บุคคลสิทธิ"

ความแตกต่างในด้านแบบของการเปลี่ยนมือซึ่ง "ทรัพย์สินสิทธิ" และ "บุคคลสิทธิ" ตามกฎหมายเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความแตกต่างของสิทธิทั้ง 2 ชนิด เพราะทรัพย์สิน มุ่งที่ตัวทรัพย์สินเป็นหลัก ขณะที่บุคคลสิทธิไม่มีตัวทรัพย์สิน การโอนมาเปลี่ยนแปลง ระวังและกลับคืนมา ซึ่งบุคคลสิทธินั้นกฎหมายมุ่งที่การแสดงเจตนา และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่าแบบ จะต้องมีทำเป็นหนังสือก็เฉพาะบางเรื่องตามกฎหมายต้องการให้สะดวกไว้เป็นหลักฐานในการฟ้องร้องคดี แต่ทรัพย์สินเกี่ยวข้องกับตัวทรัพย์สิน ซึ่งกระทบต่อเศรษฐกิจและนโยบายของรัฐได้โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ กฎหมายจึงต้องการให้มีแบบที่แน่นอน และผ่านการรับรองของเจ้าพนักงานของรัฐ แต่แบบที่ว่านี้ก็มีข้อแตกต่างกันตามลักษณะของทรัพย์สิน กล่าวคือ

อสังหาริมทรัพย์ ในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินสิทธิในสังหาริมทรัพย์มุ่งการครอบครองของผู้เป็นเจ้าของเป็นหลัก ดังปรากฏในมาตรา 1303 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ซึ่งมีบัญญัติว่า "ถ้าบุคคลหลายคนเรียกเอาสังหาริมทรัพย์เดียวกันโดยอาศัยหลักกรรมสิทธิต่างกันไซ้ ท่านว่าทรัพย์สินนั้นตกอยู่ในครอบครองของบุคคลใด บุคคลนั้นมีสิทธิยิ่งกว่าบุคคลอื่น ๆ แต่ต้องได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยมีค่าตอบแทนและได้ครอบครองโดยสุจริต"

และปรากฏในมาตรา 1318 บัญญัติว่า "บุคคลอาจได้มาซึ่งกรรมสิทธิแห่งสังหาริมทรัพย์อันไม่มีเจ้าของโดยเข้าถือเอา เว้นแต่การเข้าถือเอานั้นต้องห้ามตามกฎหมาย หรือฝ่าฝืนสิทธิของบุคคลที่จะเข้าถือเอาสังหาริมทรัพย์นั้น"

ดังนั้นทรัพย์สินสิทธิในสังหาริมทรัพย์ ซึ่งที่สำคัญก็ได้แก่ กรรมสิทธิ มุ่งที่การครอบครองเป็นหลักแม้ในหลักกฎหมายของต่างประเทศก็เช่นเดียวกัน ดังเช่น กฎหมายของอเมริกา¹ การได้กรรมสิทธิในสังหาริมทรัพย์ก็โดย 1. การผลิต 2. การซื้อ 3. การครอบครอง 4. การให้ 5. การค้นพบ 6. การนำเข้ามาร่วมและ 7. อุปกรณ์ของทรัพย์สิน ซึ่งสิทธินี้จะสมบูรณ์และสามารถใช้ได้เต็มที่ก็จะต้องมีการครอบครองตัวทรัพย์สิน รวมทั้งสิทธิจำนำและสิทธิยึดหน่วง ซึ่งเป็นสิทธิเกี่ยวกับสังหาริมทรัพย์ และแนวความคิดของนักกฎหมายไทยส่วนใหญ่

¹ Harold. F. Rusk., Business Law, P. 684 .

และของประเทศอื่นบางประเทศเห็นว่าทรัพย์สินสิทธิ ก็มุ่งที่การครอบครองทรัพย์สินเป็นหลัก เช่นกัน ดังปรากฏตามมาตรา 241 และมาตรา 250 ในเรื่อง สิทธิยึกหน่วงและมาตรา 747 กับมาตรา 769 ในเรื่องจำนำ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย

อสังหาริมทรัพย์ การได้มา เปลี่ยนแปลง ระวัง และกลับคืนมาซึ่งทรัพย์สินในอสังหาริมทรัพย์นั้นสำคัญต่อรัฐ เพราะอาจมีผลกระทบกระเทือนต่อสังคม และเศรษฐกิจของรัฐได้ รัฐจึงจำต้องเข้าควบคุมการเปลี่ยนมือดังกล่าว โดยที่การได้มา เปลี่ยนแปลง ระวัง และกลับคืนมาซึ่งทรัพย์สินต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนก่อนพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 1299 บัญญัติไว้ว่า "ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติในประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น ท่านว่าการได้มาโดยนิติกรรมซึ่งอสังหาริมทรัพย์ หรือทรัพย์สินอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์นั้นไม่บริบูรณ์ เว้นแต่นิติกรรมจะทำได้เป็นหนังสือและได้จดทะเบียนการ ได้มากับพนักงานเจ้าหน้าที่

ถ้ามีผู้ได้มาซึ่งอสังหาริมทรัพย์ หรือทรัพย์สินอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์โดยทางอื่นนอกจากนิติกรรม สิทธิของผู้ได้มานั้น ถ้ายังมีได้จดทะเบียนไว้ ท่านว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางทะเบียนไม่ได้ และสิทธิอันยังมีได้จดทะเบียนนั้น มิให้ยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลนอกผู้ได้สิทธิมาโดยเสียค่าตอบแทนและโดยสุจริต และได้จดทะเบียนสิทธิโดยสุจริตแล้ว"

และปรากฏในมาตรา 1301 บัญญัติว่า "บทบัญญัติแห่งสองมาตราก่อนนี้ ท่านให้ใช้บังคับถึงการเปลี่ยนแปลง ระวัง และกลับคืนมาแห่งทรัพย์สินอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์นั้นด้วยโดยอนุโลม"

จึงเห็นว่า การได้มา เปลี่ยนแปลง ระวัง และกลับคืนมาซึ่งทรัพย์สินในอสังหาริมทรัพย์ จะต้องทำเป็นหนังสือ และยังคงจดทะเบียนก่อนพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอำนาจในเวลานั้น เช่น นิติกรรมที่เกี่ยวกับที่ดิน ก็ต้องจดทะเบียนกับเจ้าพนักงานกรมที่ดิน ซึ่งกฎหมายของต่างประเทศ เช่น อเมริกา และญี่ปุ่นก็ได้วางหลักการโอนทรัพย์สินในอสังหาริมทรัพย์จะต้องจดทะเบียน โดยเฉพาะเกี่ยวกับการโอนที่ดินโดยทางโฉนดซึ่งเป็นหลักฐานของทางราชการด้วย

อนึ่ง การได้มา เปลี่ยนแปลง ระวัง และกลับคืนมาซึ่งทรัพย์สินในอสังหาริมทรัพย์ และสังหาริมทรัพย์ ตามข้อบังคับของกฎหมายข้างต้น ส่วนใหญ่เกิดจากนิติกรรม อันได้แก่ สัญญาซื้อขาย และสัญญาให้ ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ ได้มีบัญญัติเป็นพิเศษ ใน

มาตรา 456 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยว่าจะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ มิฉะนั้นจะเป็นโมฆะ ซึ่งผลของ "โมฆะ" ตามมาตรา 456 นี้ต่างจาก "ไม่บริบูรณ์" ตามมาตรา 1299 เพราะ "โมฆะ" ทำให้สัญญาเสียเปล่าทั้งแก่แรก ไม่มีผลบังคับระหว่างคู่สัญญา ส่วน "ไม่บริบูรณ์" นั้นเพียงแต่ไม่อาจยกขึ้นอ้างต่อสู้บุคคลภายนอกโดยสุจริต แต่ใช้บังคับระหว่างบุคคลอันเป็นบุคคลสิทธิได้ และในเรื่องให้ตามมาตรา 524 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก็บังคับให้ทรัพย์สินซึ่งถ้าจะซื้อขายกัน จะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่นั้น จะสมบูรณ์เมื่อใดก็ตามที่ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ คำว่า "ไม่สมบูรณ์" มีผลเหมือน "โมฆะ" ที่กล่าวข้างต้น มาตรา 1299 จึงเป็นบทกฎหมายทั่วไป แต่หากการใดไปเข้าลักษณะสัญญาเฉพาะ ก็ต้องบังคับตามบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับสัญญานั้นโดยเฉพาะ ส่วนสังหาริมทรัพย์นั้นหากมีราคาเกิน 500 บาท ก็ต้องมีหนังสือหรือชำระหนี้บางส่วนจึงจะฟ้องร้องบังคับคดีได้ตามมาตรา 456 และในการซื้อขายก็ การให้ก็ตี ตามกฎหมายเน้นเรื่องการส่งมอบทรัพย์สินดังปรากฏตามมาตรา 461 และมาตรา 523 แต่ว่าอสังหาริมทรัพย์นั้นการส่งมอบอาจทำโดยการมอบโฉนดที่ดินก็ยอมได้ ที่กล่าวมาจึงเป็นแบบและวิธีการได้มา เปลี่ยนแปลง ระวัง และกลับคืนมาซึ่งทรัพย์สิน

ส่วนบุคคลสิทธินั้นเกิดขึ้นมาจากการทำสัญญาระหว่างบุคคลไม่ว่าทำสัญญาใดขึ้นก็ย่อมเกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่การระวังซึ่งบุคคลสิทธิทางนิติกรรมนั้นก็อาจระวังสิ้นไปตามกฎหมายกำหนด ก็โดย 1. การชำระหนี้ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 314-339 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ 2. การปลดหนี้ ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 340 3. การหักกลบลบหนี้ ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 341-348 4. การแปลงหนี้ใหม่ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 349-352 5. หนี้เคลื่อนถดถอยกัน ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 349 นอกจากนี้บุคคลสิทธิอาจเปลี่ยนแปลง หรือได้มาโดยการโอนสิทธิเรียกร้อง ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 303-313 ซึ่งจะไต่อธิบายโดยละเอียดในบทความต่อไป

หลักการสิ้นสุดแห่งบุคคลสิทธิปรากฏในกฎหมายของต่างประเทศ เช่น มาตรา 1234 ของกฎหมายแห่งฝรั่งเศส และ The Uniform Commercial Code.¹ Sec.2-209 Sec. 2-210 การสิ้นสุดแห่งบุคคลสิทธิ เน้นการแสดงเจตนามากกว่าแบบ จะต้องมีการทำ

¹ Harold F. Rusk, Business Law, P. 865 - 866, P. 1115.

เป็นหนังสือโดยเฉพาะในบางกรณี เช่น การปลดหนี้ และการแปลงหนี้ใหม่ ส่วนการไต่มาหรือเปลี่ยนแปลงบุคคลสิทธิ ก็เป็นไปตามลักษณะสัญญาที่กฎหมายกำหนด ดังเช่น การโอนสิทธิเรียกร้องทองทำเป็นหนังสือ ส่วนการกู้ยืมเงินเกินกว่า 500 บาท ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ สัญญาจ้างแรงงานไม่จำกัดต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ เป็นต้น แต่ไม่ปรากฏว่าการเปลี่ยนมือซึ่ง "บุคคลสิทธิ" จำต้องมีการจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แต่อย่างใด

ข้อที่น่าสังเกตในเรื่องนี้ก็คือ กรณีที่แบบของการเปลี่ยนมือซึ่งทรัพย์สินไม่สมบูรณ์ โดยยังมีได้มีการจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือลักษณะอื่นตามที่กฎหมายกำหนด แต่อาจยังมีผลบังคับในลักษณะบุคคลสิทธิได้ เพราะรูปแบบของบุคคลสิทธิไม่เคร่งครัดเท่ากับทรัพย์สินตามที่ได้อธิบายมาข้างต้นแล้ว

จากที่ได้อธิบายมาข้างต้นทำให้เห็นลักษณะของความแตกต่าง ของ "บุคคลสิทธิ หรือสิทธิเรียกร้อง" กับ "ทรัพย์สิน" ตามกฎหมายได้อย่างชัดเจน ถึงลักษณะและอำนาจการใช้บังคับที่แตกต่างจากกัน ดังเช่นปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกา คือ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1122/2525 ได้วินิจฉัยว่า สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายเนื่องจากผิดสัญญา เป็นไปตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 215 ซึ่งเป็นบทบัญญัติในลักษณะนี้ หากใช้เป็นการใช้สิทธิติดตามเอาคืนทรัพย์สินจากผู้ไม่มีสิทธิยึดถือไว้ตามมาตรา 1336 ไม่

แต่สิทธิทั้งสองประเภท ถูกลำมาพิจารณาอยู่ในความหมายของ "ทรัพย์สิน" ทั้งนี้ ในแนวความคิดอย่างกว้างเกี่ยวกับ "ทรัพย์สิน" (ซึ่งในกฎหมายโรมันมีเฉพาะ "ทรัพย์สิน") เริ่มต้นมาจากกฎหมายโรมัน และขยายเข้าไปในหลักกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ต่อมาค่อยเห็นว่า "ทรัพย์สิน" หมายถึงทุกสิ่งที่มีค่าทางเศรษฐศาสตร์ อันรวมทั้งสิทธิต่าง ๆ ค้วย¹ เช่น สิทธิเรียกร้อง สิทธิในการรับมรดก เป็นต้น แต่ในแนวความคิดอย่างแคบ "ทรัพย์สิน" นั้นหมายความเฉพาะ ตัวทรัพย์สินที่มีราคาและถือเอาได้เท่านั้น แนวความคิดเกี่ยวกับ "ทรัพย์สิน" และ "บุคคลสิทธิ" ในความหมายของ "ทรัพย์สิน" ในหลักกฎหมายต่างประเทศ อาจหยิบยกมาอธิบายได้พอสังเขป ก่อนที่จะพิจารณาทศกกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ดังนี้

¹ R.W.Lee, The Elements of Roman Law, London : Sweet & Maxwell. Limited., 1946, P. 105 .

ในกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น วางหลักให้ทรัพย์สินเป็นทรัพย์สินและยังได้รวมสิทธิเรียกร้องในหนี้เป็นทรัพย์สินด้วย แต่มีความมั่นคง แน่นนอน หรือผลสมบูรณ์น้อยกว่าทรัพย์สินแท้ที่สร้างทรัพย์สินบางส่วนให้แก่บุคคลเช่นกัน และ สิทธิเรียกร้องในเรื่องนี้ก็สามารถโอนได้ เช่นเดียวกับทรัพย์สิน จึงถือเป็นส่วนประกอบของทรัพย์สินด้วย

ในกฎหมายฝรั่งเศส จัดสิทธิเรียกร้องในเรื่องนี้ไว้เป็นทรัพย์สิน โดยเป็นสิ่งที่สามารถตกทอดทางมรดกได้ และสิทธิเรียกร้องในเรื่องนี้สามารถทำสัญญาโอนขายค้ำเช่น โอนขายทรัพย์สิน หรือสินค้า เป็นส่วนหนึ่งของกองทรัพย์สิน

ในกฎหมายเยอรมัน มีแต่คำว่า "ทรัพย์สิน" (Thing)² ให้ความหมายรวมเป็น "ทรัพย์สิน" (Property) ในลักษณะวัตถุแห่งสิทธิด้วย ซึ่ง "ทรัพย์สิน" นั้นในความหมายอย่างกว้างรวมถึงสิทธิต่าง ๆ ที่มีราคาทางเศรษฐศาสตร์ได้ ในขณะที่ความคึกอย่างแคบหมายถึง เฉพาะตัววัตถุที่มีรูปร่างและมีราคาเท่านั้น แต่การบังคับใช้สิทธิของเยอรมันตามกฎหมายนั้น แยกบังคับกันอย่างชัดเจนระหว่างทรัพย์สินและบุคคลสิทธิ และตัวทรัพย์สิน

ในกฎหมายอังกฤษ มีแนวความคิดในเรื่องทรัพย์สินอย่างกว้าง โดยแบ่งออกเป็น เรื่องที่ดิน ซึ่งรวมลักษณะของสิทธิต่าง ๆ บนที่ดินด้วย อันได้แก่ กรรมสิทธิ์ ภาระจำยอม จำนอง สิทธิตามสัญญาเช่าที่ดิน สิทธิตามสัญญาซื้อขายที่ดิน และสังหาริมทรัพย์ (Personal Property) ซึ่งแบ่งออกเป็น ทรัพย์สินในการครอบครอง หรือ Choses in Possession หมายถึง สิทธิที่มีอยู่ในทรัพย์สินที่สามารถจับต้องและเคลื่อนย้ายได้ เช่น สมุด โตะ หรือรถยนต์ สามารถครอบครองและโอนได้โดยการส่งมอบ กับ ทรัพย์สินในการฟ้องคดี หรือ Choses in Action⁴ หมายถึง สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลทั้งหมดที่สามารถเรียกร้องและบังคับโดย

¹ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย นิติกรรม และหนี้ เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2520), หน้า 1238 .

²Horn, Kotz and Leser, German Private and Commercial Law.
P. 169 - 170 .

³Philip S. James, Introduction to English Law. London : Butterworth Co., Ltd., 1972, P. 394 - 395 .

⁴Ibid, P. 460 - 461 .

การฟ้องคดี และไม่อาจยึดถือครอบครองจากรูปร่าง ซึ่งได้แก่ สิทธิในการประสิทธิ์ ลิขสิทธิ์ บางทีหมายถึง สิทธิฟ้องคดีเนื่องจากผิดสัญญา คือ ระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ หรือเนื่องจาก ละเมิด และรวมถึงสิทธิตามตราสารที่เปลี่ยนบังคับได้ด้วยจึงเห็นได้ว่าสิทธิเรียกร้องในเรื่อง นี้ ถือว่าเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งตามกฎหมายอังกฤษ และสามารถโอนกันได้โดยการทำเป็น หนังสือของผู้โอน ที่เรียกว่า Assignment of Choses in action ซึ่งจะกล่าว ถึงในบทต่อไป

ในกฎหมายอเมริกา ทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์อาจหมายถึงสิทธิเด็ดขาดที่จะครอบ ครองใช้สอย หรือจำหน่ายวัตถุหรือสิทธิซึ่งมีราคาทางเศรษฐกิจ ทรัพย์สินในความคิดทาง กฎหมาย มีความหมายหลายอย่าง อาจหมายถึงวัตถุที่มีรูปร่างแน่นอน หรือหมายถึงสิทธิตาม กฎหมายซึ่งเกี่ยวกับหรือเกิดจากวัตถุที่มีรูปร่างแน่นอน หรืออาจหมายถึงสิทธิตามกฎหมายที่มี ราคาทางเศรษฐกิจแต่ไม่เกี่ยวกับวัตถุที่มีรูปร่าง

ความคิดทางกฎหมายอเมริกาในเรื่องทรัพย์สินเหมือนกับกรรมสิทธิ์ กล่าวคือ เพื่อจะเกิดลักษณะทรัพย์สินในทางกฎหมาย จำเป็นต้องมีผลบังคับทางสังคม ซึ่งได้พัฒนา เป็นความคิดและกฎหมายลักษณะเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ เมื่อวิเคราะห์แนว ความคิดในเรื่องทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์อย่างละเอียด จะพบว่า ทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์นั้น ตั้งอยู่บนบรรดาสหิอันเป็นที่ยอมรับและบังคับโดยสังคม โดยทั่วไปจะกล่าวถึงวัตถุที่มีรูปร่าง หรือสิทธิพิเศษเป็นทรัพย์สิน แต่จากแนวความคิดทางกฎหมาย ทรัพย์สินนั้นคือสิทธิที่มีอยู่เหนือ วัตถุที่มีรูปร่างหรือสิทธิจะไซ่ประโยชน์จากการบังคับใช้สิทธิพิเศษ

ตัวอย่างเช่น บ้านเป็นทรัพย์สินของจอห์น ในความคิดทางกฎหมาย วัตถุที่มีรูปร่าง ไม่ใช่ทรัพย์สิน ความจริงทรัพย์สิน คือ สิทธิในทางกฎหมายที่จอห์น จะใช้ ชาย จอห์นง ให้เช่า หรืออย่างอื่น ๆ ในวัตถุที่มีรูปร่าง คือ บ้านเช่นเดียวกับที่กล่าวว่า สิทธิบัตรนั้น เป็นทรัพย์สินของจอห์น สิทธิบัตรไม่มีรูปร่าง แต่เป็นสิทธิต่าง ๆ ที่ใช้อำนาจบุคคลในการ ใช้ประโยชน์จากสิทธิเด็ดขาดที่จะผลิตวัตถุประสิทธิ์นั้น ๆ อีกครั้ง เจ้าของสิทธิบัตรอาจ

¹ Harold F. Rusk, Business Law. Illinois : Richard D. Irwin. Inc. 1946, P. 672 .

ขายสิทธิบัตร หรืออาจอนุญาตให้คนอื่นผลิตสิ่งประดิษฐ์นั้น หรือเขาอาจผลิตขึ้นเอง เหล่านี้คือ สิทธิที่เป็นสิทธิบัตร

ทรัพย์สินในกฎหมายอเมริกาอาจแบ่งประเภทออกเป็น¹ อสังหาริมทรัพย์ (Real-Property) และสังหาริมทรัพย์ (Personal Property) ซึ่งมีความหมายคล้ายกับของกฎหมายไทย นอกจากนั้นยังอาจแบ่งเป็น ทรัพย์สินที่จับต้องได้ (Tangible Property) คือ ทรัพย์สินที่มีรูปร่างแน่นอน เช่น ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง เป็นต้น และทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Property) คือ ทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่างแน่นอน เช่น สิทธิบัตร และภาระจำยอม

แต่ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นแนวความคิดอย่างหนึ่งเท่านั้น เพราะในแต่ละรัฐของอเมริกาจะมีความคิดในเรื่องทรัพย์สินแตกต่างกันไป บางรัฐอาจใช้ในความหมายเฉพาะวัตถุที่มีรูปร่าง ในขณะที่แนวความคิดอย่างกว้างขวางหมายถึงประโยชน์หรือสิทธิ ที่เป็นส่วนบุคคลในสิ่งต่าง ๆ ที่อาจจับต้องได้และไม่ได้ นอกจากนั้นนักกฎหมายบางท่านยังเห็นว่าทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Property) นั้น หมายถึงสิทธิตามสัญญาด้วย โดยเฉพาะยังแบ่งประเภทของสังหาริมทรัพย์ออกเป็น Chattel Real ซึ่งหมายถึงประโยชน์ในที่ดินซึ่งอำนาจน้อยกว่ากรรมสิทธิ์ เช่น สิทธิของผู้เช่าที่ดิน และ Chattel Personal ซึ่งสามารถแบ่งออกได้อีกเป็น Choses personal in possession หมายถึง สังหาริมทรัพย์ที่มีตัวตนและสามารถเคลื่อนย้ายจากที่แห่งหนึ่งไปแห่งอื่นได้ กับ Choses personal in action หรือ Choses in action ซึ่งได้แก่ทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่าง แต่บุคคลมีสิทธิที่จะบังคับในสิทธิเหล่านั้นได้ เช่น ตราสาร เปลี่ยนมือ สิทธิตามสัญญา สิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ หรือหุ้น ซึ่งแนวความคิดนี้มีลักษณะคล้ายสังหาริมทรัพย์ของอังกฤษ อย่างไรก็ตามแนวคิดในเรื่องสิทธิเรียกร้องตามสัญญาของอเมริกายังมีเป็นความเห็นที่แตกต่างกันอยู่ว่าจะ เป็นทรัพย์สินหรือไม่

¹Burt A. Leste., Business Law. New York : Macmillan Publishing Co., 1982, P. 525 - 528 .

จากหลักกฎหมายต่างประเทศที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นเพียงอธิบายให้พอเห็นลักษณะ และแนวความคิดของกฎหมายต่างประเทศในเรื่องนี้พอสังเขป แต่ต้องเข้าใจว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยนั้น มีเจตนานิยามคำว่า ทรัพย์สินไว้ชัดเจนต่างจากกฎหมายประเทศอื่น และยังถูกนำเข้าไปใช้ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ด้วย จึงขอแนวความคิดของ นักกฎหมายไทยในเรื่องนี้มากล่าวอ้าง ดังนี้

ความเห็นของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เห็นว่า ความคิดในวิชากฎหมายปัจจุบัน สิทธิเรียกร้องในหนี้หรือสิทธิอย่างอื่นทั้งหลาย ถ้าอาจมีราคาโอน แลกเปลี่ยน กับประโยชน์ อย่างอื่นได้ และอาจถือสิทธิเอาไว้ได้แล้ว ย่อมนับว่าเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ทรัพย์สินไม่ จำกัคเฉพาะ แต่ที่มีรูปร่างตัวคนอันจะจับต้องได้เท่านั้น แม้วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง คือ สิทธิเมื่อ อาจมีราคาและถือเอาได้ก็เป็นทรัพย์สินโดยนิคินัยเหมือนกัน ทั้งนี้ เห็นได้จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 98, 99 รับรองความคิดนี้ไว้ สิทธิเรียกร้องเป็นทรัพย์สินจึงโอนได้ เหมือนทรัพย์สิน จะแตกต่างกันโดยสภาพแห่งวัตถุที่โอน เพราะโอนทรัพย์สิน วัตถุที่โอนคือ กรรมสิทธิ์ แต่โอนสิทธิเรียกร้อง วัตถุที่โอน คือบุคคลสิทธิในหนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1/2502 สิทธิเป็นทรัพย์สิน แต่สิทธิการเช่าต้องอยู่ภายใต้ข้อ จำกัคของกฎหมายและสัญญา ซึ่งผู้เช่าจะโอนโดยผู้ให้เช่าไม่ยินยอมไม่ได้ เมื่อยังไม่ปรากฏ ว่าผู้ให้เช่ายินยอม ศาลก็ไม่บังคับให้โอน

มีหมายเหตุท้ายฎีกาของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เห็นว่า สิทธิการเช่าเป็น ทรัพย์สินหรือไม่ ตามคำพิพากษาฎีกากล่าวว่า สิทธิเป็นทรัพย์สิน ข้อนี้ก็เห็นได้โดยว่าสิทธิ เรียกร้อง เช่น สิทธิตามสัญญากู้ ทั่วเงิน หุ่นในบริษัทย่อมมีราคาและโอนกันได้ ไม่น่าขัดข้อง ในการที่จะถือเป็นทรัพย์สิน โดยเฉพาะสิทธิการเช่านั้น โดยปกติผู้เช่าจะโอนให้ใครไม่ได้ (มาตรา 544) เว้นแต่ผู้ให้เช่าจะยินยอมด้วย แต่แม้จะโอนไม่ได้ ก็ยังคงเป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง ที่มีราคาและถือเอาได้ หากจะโอนไม่ได้ก็เป็นแต่ตกเป็นทรัพย์สินนอกพาณิชย์ ตามมาตรา 106 เท่านั้น ข้อที่น่าคิดก็คือ สามีหรือภริยาผู้ใดคนหนึ่งทำสัญญาเช่า เมื่อสิ่งนั้นเป็นสิทธิเฉพาะตัว แล้วจะตกเป็นสินบริคคหไปได้ เพราะคนอื่นจะเข้ามามีสิทธินั้นด้วยไม่ได้ การที่ถือว่าเป็น สามีภริยาทำสัญญาเช่าเพื่อประโยชน์ร่วมกัน เป็นเรื่องระหว่างสามีภริยา คนภายนอกเขา ไม่รู้ด้วย แต่สิทธิเช่นนี้เชื่อว่า จะโอนไม่ได้โดยเด็ดขาด หากมีการโอนเปลี่ยนสภาพเป็นทรัพย์สินธรรมดา

นอกจากนั้นยังปรากฏคำพิพากษากฎีกาหลายเรื่องที่กำหนดให้ สิทธิการเช่าเป็นทรัพย์สิน และถือเป็นสินสมรสอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะ มาตรา 1466 ความประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 เก็บบัญญัติว่า "สินสมรส ได้แก่ ทรัพย์สินทั้งหมดที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส นอกจากที่ระบุว่าเป็นสินเดิม..." และมาตรา 1479 ความประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ใหม่ บัญญัติว่า สินสมรสได้แก่ ทรัพย์สิน (1) ที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส ศาลฎีกาจึงต้องตีความให้สิทธิการเช่าเป็นทรัพย์สิน เพื่อจะได้เป็นสินสมรสด้วย เช่น คำพิพากษากฎีกาที่ 935/2503, คำพิพากษากฎีกาที่ 1778/2509, คำพิพากษากฎีกาที่ 888/2511, คำพิพากษากฎีกาที่ 767/2518, คำพิพากษากฎีกาที่ 1521/2519, คำพิพากษากฎีกาที่ 2253/2524 และคำพิพากษากฎีกาที่ 875/2525 โดยเฉพาะในคำพิพากษากฎีกาที่ 767/2518 มีหมายเหตุท้ายฎีกา ของท่านอาจารย์จิกติ ทิงศภัทย์ อธิบายว่า สิทธิการเช่าถือกันว่าเป็นเฉพาะตัว อาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ความมาตรา 544 ในกรณีที่โอนไม่ได้ แต่ก็มีค่ามีราคาและมีผู้ถือสิทธิ นั้น ตามฎีกานี้จึงน่าจะถือเป็นหลักได้ว่า เป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ความมาตรา 99 และถือต่อไปว่า สิทธิเรียกร้องหรือบุคคลสิทธิที่มีราคาก็เป็นทรัพย์สินได้ทั้งนี้ เพราะมีความเห็นอยู่เหมือนกันว่า สิทธิเรียกร้องไม่ใช่ทรัพย์สิน แต่ในฎีกานี้ยังกล่าวอีกว่า เรื่องขอแบ่งสิทธิการโอนการเช่า เช่นนี้เป็นบุคคลสิทธิระหว่างใจทกกับจำเลย ซึ่งบังคับได้เสมอ บุคคลสิทธิ คือ สิทธิเรียกร้องหรือสิทธิของเจ้านั้นอันมีอยู่เฉพาะเหนือลูกหนี้ ซึ่งต่างกับทรัพย์สินเหนือคนทั่วไป สิทธิการเช่า ซึ่งเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ซึ่งเหมือนทรัพย์สินอื่น ซึ่งถ้ามีรูปร่างก็เป็นกรรมสิทธิ์เห็นได้ชัด กรรมสิทธิ์รวมของเจ้าของรวมขอแบ่งได้ตามมาตรา 1363 สิทธิเรียกให้แบ่งนี้ศาลเห็นว่า เป็นบุคคลสิทธิระหว่างเจ้าของรวมด้วยกันเอง ศาลตีราคาเป็นเงินแบ่งให้ไปเลย เช่นเดียวกับสินค้าในร้าน

นอกจากสิทธิการเช่าแล้วยังปรากฏหลักในคำพิพากษากฎีกาที่ถือว่า สิทธิเรียกร้อง ความสัญญาอื่น ๆ เป็นทรัพย์สิน เช่น สิทธิที่จะได้รับเงินค่าจ้างเหมา ตามคำพิพากษากฎีกาที่ 652/2508, สิทธิความสัญญาจะซื้อจะขาย ตามคำพิพากษากฎีกาที่ 1476/2518, สิทธิในหุ้น ตามคำพิพากษากฎีกาที่ 1438/2519, 3553/2529 และ สิทธิเรียกร้องค่าชดเชย ตามคำพิพากษากฎีกาที่ 1269/2524 ซึ่งมีหมายเหตุท้ายฎีกา ท่านอาจารย์จิกติ ทิงศภัทย์ อธิบายว่า สิทธิเรียกร้องเป็นทรัพย์สินและตกทอดเป็นมรดกแก่ทายาทเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่การที่ทายาทฟ้องคดีในฐานะ เจ้าหนี้มรดกนั้นต้องแยกแยะระหว่างสิทธิเรียกร้อง ที่เป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งดังกล่าวแล้วกับวัตถุแห่งหนี้ความสิทธิเรียกร้องนั้น ซึ่งเป็นทรัพย์สินอีกอันหนึ่ง เช่น

สิทธิเรียกร้องเงินในคดีนี้ สิทธิเรียกร้องที่จะเรียกค่าชดเชยเป็นทรัพย์สินตกทอดแก่ทายาททุกคน แต่เงินที่จะเรียกเอานั้นยังไม่เป็นทรัพย์สินที่ทายาท เป็นเจ้าของตกทอดมาแล้วเหตุนี้ การเรียกเงินจากลูกหนี้จึงเป็นแค่เพียงใช้สิทธิเรียกร้องให้ชำระหนี้ ทายาทมิได้เรียกเอาสิทธิเรียกร้องคืนมาจากใคร แต่เรียกเอาตัวเงินอันเป็นวัตถุแห่งหนี้ที่จะเรียกเอาได้ความ สิทธิเรียกร้องนั้น

จากหลักกฎหมาย และแนวความคิดข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่าคำว่า "ทรัพย์สิน" นั้นอาจจะหมายความรวมทั้ง "ทรัพย์สินสิทธิ" และ "บุคคลสิทธิ หรือ สิทธิเรียกร้อง" อันเป็นความหมายอย่างกว้างเมื่อคำนึงถึงนิยามที่ว่า เป็นวัตถุมีราคาและถือเอาได้

ท่านอาจารย์จตุทา กุลบุศย์¹ เห็นว่าหากเราให้นิยามคำว่า "ทรัพย์สิน" เพื่อต้องการให้มีลักษณะอย่างกว้าง ๆ รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีราคาทางเศรษฐศาสตร์ ความหมายนั้นอาจจะย้อมรวมถึง สิทธิเรียกร้อง และ ทรัพย์สินสิทธิตัว แต่ว่าการใช้คำว่า "ทรัพย์สิน" ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ นั้นต้องแยกให้ความีความหมายกว้างแค่ไหน เนื่องจาก "ทรัพย์สิน" ก็คือ "บุคคลสิทธิ หรือ สิทธิเรียกร้อง" ก็คือ มีลักษณะและการใช้บังคับของบทกฎหมายที่แตกต่างกัน และกฎหมายแยกบัญญัติไว้โดยเฉพาะในบรรพ 2 เรื่องหนี้ และบรรพ 4 เรื่องทรัพย์สิน ดังนั้น คำว่า "ทรัพย์สิน" ในกฎหมายบางลักษณะอาจไม่ได้หมายความรวมถึงสิทธิเรียกร้องด้วย ดังเช่นที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังต่อไปนี้

มาตรา 214 "ภายใต้บังคับ มหบัญญัติมาตรา 733 เจ้าหนี้มีสิทธิจะให้ชำระหนี้ของตนจากทรัพย์สินของลูกหนี้จนสิ้นเชิง รวมทั้งเงินและทรัพย์สินอื่น ๆ ซึ่งบุคคลภายนอกค้างชำระแก่ลูกหนี้ด้วย"

คำว่า "ทรัพย์สิน" ในมาตรานี้ไม่รวมถึงสิทธิเรียกร้องที่ลูกหนี้มีต่อบุคคลภายนอกด้วย เพราะได้บัญญัติไว้กว้างหากแล้วว่าเจ้าหนี้สามารถเรียกให้บุคคลภายนอก ชำระเงินหรือ ทรัพย์สินที่ค้างชำระแก่ลูกหนี้ ซึ่งก็คือ สิทธิเรียกร้องนั่นเอง ดังนั้น "ทรัพย์สิน" ในตอนต้นนั้นจึงไม่ควรหมายรวมถึง "สิทธิเรียกร้อง" ด้วย

¹จตุทา กุลบุศย์, สัมภาษณ์.

สำหรับผู้เขียนเองก็เห็นด้วยกับความเห็นข้างต้นว่า จริงอยู่สิทธิเรียกร้อง หรือ "บุคคลสิทธิ" นั้น มีราคาและก่อให้เกิดทรัพย์สินแก่เจ้าของสิทธินั้นได้ พอที่จะถือว่าเป็น "ทรัพย์สิน" ของเจ้าของสิทธินั้น หากเราพิจารณา "ทรัพย์สิน" นั้นเฉพาะเป็นนิยามอย่างกว้าง ๆ แต่การนำคำว่า "ทรัพย์สิน" ไปใช้บังคับในหลักกฎหมายต่าง ๆ นั้นจำต้องพิจารณาว่าจะมีความหมายรวมถึง "สิทธิเรียกร้อง" ด้วยหรือไม่ เพราะบางลักษณะอาจไม่รวมอยู่ด้วย กล่าวคือ นอกจากมาตรา 214 ที่ท่านอาจารย์จตุทา กุลบุศย์ ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังปรากฏอยู่ในอีกหลายมาตรา ดังเช่น

มาตรา 453 "อันว่าซื้อขายนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่าผู้ขายโอนกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินให้แก่บุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า ผู้ซื้อ และผู้ซื้อจะให้ราคาทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้ขาย"

จะเห็นได้ว่า "ทรัพย์สิน" ตามมาตรา 453 นี้ควรจะหมายถึง ทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งสิทธิซึ่งมีราคา และถือเอาได้ เท่านั้น ไม่รวมถึง "สิทธิเรียกร้องหรือบุคคลสิทธิ" ด้วย ทั้งนี้กฎหมายไม่ได้ให้อำนาจผู้เป็นเจ้าของสิทธิเรียกร้องอย่างผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ตามมาตรา 1336 การโอนสิทธิเรียกร้องหรือบุคคลสิทธินั้นกฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา 303-313 ไว้ต่างหากเฉพาะ ซึ่งจะได้อธิบายในบทต่อไปต่างจากการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน แบบและวิธีการ ตลอดจนผลของการโอนสิทธิเรียกร้องตามกฎหมายก็ต่างจากการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ดังนั้น การซื้อขายทรัพย์สินตามมาตรา 453 จึงไม่ใช่กับสิทธิเรียกร้องด้วย

นอกจากนั้นยังมี "ทรัพย์สิน" ที่มีบัญญัติกฎหมายลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น เช่าทรัพย์สิน มาตรา 532, เช่าซื้อ มาตรา 572, ยืมใช้คงรูปมาตรา 640, ยืมใช้สิ้นเปลือง มาตรา 650, ผากทรัพย์สิน มาตรา 657 เป็นต้น ซึ่งการใช้บังคับของกฎหมายลักษณะเหล่านี้เกี่ยวกับทรัพย์สิน ไม่ควรจะรวมถึง สิทธิเรียกร้องด้วย เพราะล้วนแต่มุ่งที่ตัวทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งสิทธิ โดยเฉพาะการจำนำตามมาตรา 747 นั้น "สังหาริมทรัพย์" ที่นำเอาไปจำนำไม่รวมถึง "สิทธิเรียกร้อง" ด้วย เพราะการนำสิทธิเรียกร้อง" มาใช้บังคับเป็นทรัพย์สินตามมาตราเหล่านั้นไม่อาจใช้บังคับได้ เนื่องจากขัดกับลักษณะและผลของสิทธิเรียกร้องที่กฎหมายกำหนดไว้

อีกทั้ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บางมตรายังกำหนดไว้ทั้งทรัพย์สิน และสิทธิอยู่ในมาตราเดียวกัน เช่น มาตรา 420 เรื่องละเมิด บัญญัติถึง การทำให้เสียหายทั้งทรัพย์สินหรือสิทธิ หรือ มาตรา 1600 เรื่องมรดก บัญญัติถึงการตกทอดมรดกนั้น ได้แก่

ทรัพย์สินของผู้ขาย ตลอดจนสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ ในมาตราเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่แยกทรัพย์สิน และสิทธิออกจากกันแล้ว ไม่จำกัดความหมายให้ทรัพย์สินในมาตราดังกล่าว รวมถึงสิทธิเรียกร้องด้วยอีก

อย่างไรก็ตามมีบางมาตราที่ใช้คำว่า "ทรัพย์สิน" ในความหมายอย่างกว้าง ดังเช่น สิ้นสมรส มาตรา 1474 มีคำพิพากษาฎีกาหลายเรื่อง เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 935/2503, 1778/2509 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นวางหลักให้สิทธิเรียกร้องบางชนิด เช่น สิทธิการเช่า สิทธิตามสัญญาซื้อขาย เป็นทรัพย์สินเนื่องจากมีราคาเป็นเงินเพื่อมุ่งหวังให้เป็นสินสมรสที่สามีและภริยาสามารถนำมาแบ่งกัน จึงให้ความหมายของทรัพย์สินตามมาตรานี้เป็นไปอย่างกว้าง ๆ รวมทั้งสิทธิต่าง ๆ ที่มีราคาและถือเอาได้ด้วย แต่ด้วยความสะดวก ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับคำวินิจฉัยของศาลฎีกาที่วินิจฉัยให้สิทธิการเช่าหรือสิทธิเรียกร้องอื่น ๆ เป็นทรัพย์สิน เพื่อที่จะได้เป็นสินสมรสได้ ทั้งนี้เพราะไม่ใช่สิทธิเรียกร้องนั้น ๆ จะเป็นทรัพย์สินในความหมายของกฎหมายทุกลักษณะ หากมีคำวินิจฉัยว่าสิทธิการเช่า หรือสิทธิเรียกร้องอื่นใด ที่มีราคาและถือเอาได้ ถือเป็นทรัพย์สินที่เป็นสินสมรส ตามมาตรา 1474 ได้นั้นจะตรงกับหลักกฎหมายมากกว่าการวินิจฉัยเพียงว่าสิทธิการเช่าหรือสิทธิเรียกร้องอื่น ๆ เป็นทรัพย์สิน อันอาจทำให้เกิดความเข้าใจไขว้เขวว่าสิทธิเรียกร้องนั้น ๆ เป็นทรัพย์สินไม่ว่าใช้ในกฎหมายลักษณะใด จึงทำให้เกิดผลผิดแปลกในการใช้กฎหมายได้ เช่น สามารถนำสิทธิเรียกร้องไปโอนขาย เช่น การโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน โดยไม่ใช่การโอนสิทธิเรียกร้องตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เฉพาะ หรือสามารถนำไปจำนำได้เช่นการจำนำสังหาริมทรัพย์ แต่เวลายังคับจำนำจะทำให้ไม่สามารถบังคับได้ เพราะขัดกับลักษณะของสิทธิเรียกร้องตามกฎหมาย

หากเราใช้ถ้อยคำแทนคำว่า "ทรัพย์สิน" ในความหมายอย่างกว้างว่า "สินทรัพย์" และแยกแยะเรียกอำนาจเหนือทรัพย์สินและตัวทรัพย์สินว่า "ทรัพย์สิน" และอำนาจเหนือบุคคลว่า "บุคคลสิทธิ" จะทำให้สะดวกแก่การบังคับใช้กฎหมายมากกว่า เพราะลักษณะทางจะแยกใช้กันตามความต้องการของกฎหมายมากกว่า

การนำ "บุคคลสิทธิหรือสิทธิเรียกร้อง" มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับ "ทรัพย์สิน" ในส่วนที่เกี่ยวกับ "ทรัพย์สินและทรัพย์สิน" ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นสถานะภาพของ "สิทธิเรียกร้อง" ในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย เป็นพื้นฐานเริ่มแรกก่อนที่จะกล่าวอธิบายถึงหลักการโอนสิทธิเรียกร้องตามที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย ในบทต่อไป

2. อำนาจการใช้สิทธิเรียกร้อง

การใช้สิทธิเรียกร้องของเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายนั้นอาศัยมาตรา 214 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 214 ซึ่งมีบัญญัติว่า "ภายใต้บังคับ บทบัญญัติ มาตรา 733 เจ้าหนี้มีสิทธิจะให้ชำระหนี้ของตนจากทรัพย์สินของลูกหนี้จนสิ้นเชิง รวมทั้งเงินและทรัพย์สินอื่น ๆ ซึ่งบุคคลภายนอกค้างชำระแก่ลูกหนี้ด้วย" ตามบทบัญญัตินี้จะเห็นได้ว่า เจ้าหนี้จะบังคับชำระหนี้เอากับทรัพย์สินของลูกหนี้ทั้งหมด รวมถึงเงินและทรัพย์สินซึ่งบุคคลภายนอกค้างชำระแก่ลูกหนี้ แต่หลักข้างต้นก็มียกเว้น กล่าวคือ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 285 บัญญัติว่า "ทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาต่อไปนี้ย่อมไม่อยู่ในความรั้งผิดแห่งการบังคับคดี

(1) เครื่องนุ่งห่มหลับนอน หรือเครื่องใช้ในครัวเรือนโดยประมาณรวมกับราคาไม่เกินห้าพันบาท ในกรณีศาลเห็นสมควรศาลจะกำหนดทรัพย์สินดังกล่าวที่มีราคาเกินห้าพันบาทให้เป็นทรัพย์สินที่ไม่ต้องอยู่ในความรั้งผิดแห่งการบังคับคดีก็ได้ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความจำเป็นตามฐานะของลูกหนี้ตามคำพิพากษา

(2) เครื่องมือ หรือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการเลี้ยงชีพหรือประกอบวิชาชีพโดยประมาณรวมกันราคาไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท แต่ถาลูกหนี้ตามคำพิพากษามีค่าขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลขออนุญาตยืมค่างและใช้เครื่องมือหรือเครื่องมือหรือเครื่องใช้อันจำเป็นเพื่อค่าเนนการเลี้ยงชีพ หรือประกอบวิชาชีพอันมีราคาเกินกว่าจำนวนราคากังกล่าวแล้ว ให้ศาลมีอำนาจที่จะใช้ดุลพินิจอนุญาตหรือไม่อนุญาต ภายในบังคับแห่งเงื่อนไขตามที่ศาลเห็นสมควร

(3) วัตถุ เครื่องใช้ และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ทำหน้าที่แทนหรือช่วยอวัยวะของลูกหนี้ตามคำพิพากษา

(4) ทรัพย์สินอย่างใดที่โอนกันไม่ได้ตามกฎหมาย หรือตามกฎหมายยอมไม่อยู่ในความรั้งผิดแห่งการบังคับคดี

ทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษานั้นมีลักษณะเป็นของส่วนตัวโดยแท้ เช่นหนังสือสำหรับวงศ์ตระกูลโดยเฉพาะ จดหมายหรือสมุดบัญชีต่าง ๆ นั้น อาจมีมาตราวินิจฉัยเพื่อประโยชน์แห่งการบังคับคดีได้ ถ้าจำเป็น แต่ห้ามมิให้เอาออกขายทอดตลาด

ประโยชน์แห่งข้อยกเว้นที่บัญญัติในมาตรานี้ ให้ขยายไปถึงทรัพย์สินตามวรรคหนึ่งอันเป็นของภริยา หรือของบุตรผู้เยาว์ ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ซึ่งทรัพย์สินเช่นว่านี้ตาม

กฎหมายอาจถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา หรือเป็นทรัพย์สินที่อาจบังคับเอาชำระหนี้ตามคำพิพากษาได้

นอกจากนั้นทรัพย์สินที่เจ้าหนี้จะใช้สิทธิเรียกร้องเอา¹ กับลูกหนี้นั้นต้องเป็นทรัพย์สินที่ยังอยู่ในกองทรัพย์สินของลูกหนี้ไม่ใช่มีการโอนไปแล้ว หรือบุคคลอื่นมีสิทธิดีกว่าในทรัพย์สินนั้นเว้นแต่เป็นเรื่องที่เจ้าหนี้อาจเพิกถอนการฉ้อฉลได้ และทรัพย์สินบางอย่างแม้จะเป็นของลูกหนี้ แต่กฎหมายห้ามมิให้ยึด เพราะเกี่ยวกับความสงบศีลธรรมของประชาชน เช่น ทรัพย์สินของแผ่นดินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1307 พระราชบัญญัติจัดวางการรถไฟและทางหลวง พ.ศ. 2464 มาตรา 6 พระราชบัญญัติว่าด้วยการยึดทรัพย์สินของภิกษุ พ.ศ. 2475 มาตรา 5 และในพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2511 มาตรา 109 คุ้มครองถึงลักษณะทรัพย์สินในคดีล้มละลายอันอาจแบ่งแก่เจ้าหนี้ได้รวมถึงสิทธิเรียกร้องเหนือทรัพย์สินของบุคคลอื่น แต่ก็มีข้อยกเว้นหากทรัพย์สินนั้นเป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัวอันจำเป็นแก่การดำรงชีพ ซึ่งลูกหนี้รวมทั้งภริยาและบุตรผู้เยาว์ของลูกหนี้ จำเป็นต้องใช้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูป และ สัตว์ พืชพันธุ์ เครื่องมือและสิ่งของสำหรับใช้ในการประกอบอาชีพของลูกหนี้รวมกันไม่เกินสามพันบาท และในกฎหมายล้มละลายนี้ยังมีบัญญัติหลักในการที่เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้แค่เพียงบางส่วนเฉลี่ย โดยไม่เต็มตามจำนวนที่เป็นหนี้กันอยู่ ก็อาจมีการร้องขอให้ผู้ล้มละลายหลุดพ้นจากหนี้ ไปฟ้องร้องบังคับเอากับลูกหนี้ในภายหลังอีกไม่ได้

นอกจากนี้ ในกรณีที่มีเจ้าหนี้หลายคนบังคับชำระหนี้ เอากับลูกหนี้ทุกคนย่อมมีสิทธิเฉลี่ยเอาจากทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยไม่อาจเอาชำระหนี้แต่คนเดียวโดยสิ้นเชิงยกเว้นแต่ในกรณีที่มีบุริมสิทธิพิเศษ หรือจำนอง จำนำ โดยเฉพาะในเรื่องจำนองนั้น เมื่อเจ้าหนี้ผู้รับจำนอง บังคับจำนองเอาทรัพย์สินที่จำนองนั้นออกขายทอดตลาดแล้ว เงินยังขาดจำนวนอยู่เท่าใด เมื่อเทียบกับหนี้ที่ลูกหนี้ค้างชำระ ลูกหนี้ก็ไม่ต้องรับผิดชอบในส่วนที่ขาด เว้นแต่ตกลงกันไว้เป็นพิเศษอย่างอื่น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 732

ดังนี้ ทรัพย์สินของลูกหนี้ เจ้าหนี้อาจเอาชำระหนี้ได้ แต่กฎหมายยอมรับบังคับให้เฉพาะที่ไม่ใช่ทรัพย์สินที่เข้าข่ายข้อยกเว้นข้างต้น

¹ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2, หน้า 878 - 880 .

หากพิจารณาในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแล้วจะเห็นได้ว่า สิทธิเรียกร้อง ของลูกหนี้ก็ตกอยู่ในอำนาจบังคับคดีด้วย แต่หากพิจารณาคูมาตรา 214 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ข้างต้น ระบุเฉพาะทรัพย์สินที่บุคคลภายนอกค้างชำระแก่ลูกหนี้ นั้น คำว่า "ทรัพย์สิน" นี้หมายรวมถึงสิทธิเรียกร้องหรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะหมายความเฉพาะทรัพย์สินอันไม่ใช่สิทธิเรียกร้องเพราะหากหมายรวมถึงสิทธิเรียกร้องด้วย ก็ทำให้เกิดผลที่ผิดแปลกออกไป เช่น นาย ก. เป็นเจ้าหนี้ นาย ข. ในเงินจำนวน 1,000 บาท และนาย ข. เป็นเจ้าหนี้ นาย ค. 500 บาท ดังนี้หากถือว่าสิทธิเรียกร้องเป็นทรัพย์สิน นาย ก. ย่อมบังคับสิทธิเรียกร้องเอากับนาย ค. ได้เลย และถ้าบังคับให้นาย ค. เป็นเจ้าหนี้ นาย ง. นาย ก. ก็ใช้สิทธิเรียกร้องกับนาย ง. ได้เลย หากนาย ข. มีคดียุติงซึ่งก่อให้เกิดผลทางกฎหมายที่ผิดแปลกออกไป และกฎหมายเรื่องแปลงหนี้ใหม่ก็ไม่ต้องใช้อย่างบังคับความจริงแล้ว นาย ก. ไม่มีนิติสัมพันธ์กับ นาย ค. หรือนาย ง. เลย จึงไม่มีสิทธิไปบังคับให้นาย ค. และนาย ง. ชำระเงินให้แทนตน ดังนั้นจึงเห็นว่าทรัพย์สินนี้ไม่รวมถึงสิทธิเรียกร้อง และการบังคับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ก็โดยการฟ้องคดีกับบุคคลที่ได้แย่งสิทธิของตนโดยตรงตามมาตรา 55 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเท่านั้น การจะไปใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ก็เป็นเรื่องในชั้นบังคับคดีภายหลังศาลพิพากษา หรือหากเป็นการใช้สิทธิเรียกร้องแทนลูกหนี้ ก็ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ในมาตรา 233 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่จะไต่ถามต่อไป

ในการบังคับใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ มีปรากฏในพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2483 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2511 มาตรา 109 ไขบัญญัติว่า "ทรัพย์สินดังกล่าวนี้ให้ถือว่าเป็นทรัพย์สินในคดีล้มละลายอันอาจแบ่งแก่เจ้าหนี้ได้"

(1) ทรัพย์สินทั้งหลายอันลูกหนี้มีอยู่ในเวลาเริ่มต้นแห่งการล้มละลาย รวมทั้งสิทธิเรียกร้องเหนือทรัพย์สินของบุคคลอื่น

ซึ่งคำว่า "ทรัพย์สิน" ในที่นี้ย่อมมีความหมายต่างหากจากสิทธิเรียกร้องเพราะหากทรัพย์สิน หมายรวมถึง สิทธิเรียกร้อง ก็จะทำให้เกิดผลเกี่ยวเนื่องเป็นลูกโซ่ทำให้เจ้าหนี้สามารถฟ้องบังคับกับบุคคลภายนอกที่ไม่มีนิติสัมพันธ์กัน เลยได้อันทำให้เกิดผลผิดแปลกทางกฎหมายเช่นกัน

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้บัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบังคับคดี
 เขากับสิทธิเรียกร้องที่ลูกหนี้มีต่อบุคคลภายนอก (นอกจากที่ระบุยกเว้นสิทธิเรียกร้องที่เป็น
 เงินของลูกหนี้ ตามมาตรา 286 ซึ่งจะได้อธิบายในบทต่อไป) ไว้ดังนี้

มาตรา 310 เมื่อได้มีการยึดทรัพย์แล้ว สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้อื่นมีต่อบุคคล
 ภายนอกนั้นให้จัดการดังต่อไปนี้

(1) ถ้าเป็นพันธบัตรและหลักทรัพย์ที่เป็นประกันซึ่งเป็นของลูกหนี้ตามคำพิพากษา
 (ออกให้แก่ผู้ถือหรือออกในนามของลูกหนี้ตามคำพิพากษา) เจ้าพนักงานบังคับคดีจะร้องขอ
 ต่อศาลให้มีคำสั่งอนุญาตให้จำหน่ายสิ่งเหล่านั้นตามรายการชานราคาในวันที่ขายก็ได้ หาก
 สิ่งเหล่านั้นไม่มีรายการชานราคากำหนดไว้ ณ สถานที่แลกเปลี่ยนหรือจะขายโดยวิธีขายทอด
 ตลาดตั้งบัญญัติไว้ในลักษณะนี้ก็ไว้ ถ้ามิได้ทำคำขอเช่นนั้นหรือคำขอลูกยกเลิกละเลยให้ขาย
 สิ่งเหล่านั้นโดยวิธีขายทอดตลาด

(2) ถ้าเป็นตราสารเปลี่ยนมือ ให้เจ้าพนักงานบังคับคดีร้องขอให้ศาลมีคำสั่ง
 อนุญาตให้จำหน่ายความราคาที่ปรากฏในตราสาร หรือราคาต่ำกว่านั้นตามที่ศาลเห็นสมควร
 กำหนด ถ้าศาลสั่งยกคำขอให้จำหน่ายตราสารนั้นออกขายทอดตลาด

(3) ถ้าเป็นสิทธิเรียกร้องขอให้ชำระเงินจำนวนหนึ่ง หรือเรียกให้ส่งมอบสิ่ง
 ของนอกจากที่กล่าวไว้ในสองอนุมาตราข้างบนนี้ ให้เจ้าพนักงานบังคับคดีอายัด และจำหน่าย
 ไปตามที่มีบัญญัติไว้ในห้ามาตราต่อไปนี้

(4) ถ้าเป็นสิทธิเรียกร้องอื่น ๆ ให้เจ้าพนักงานบังคับคดีร้องขอให้ศาลออก
 หมายเรียกบุคคลซึ่งต้องรับผิดชอบในการชำระหนี้ตามสิทธิเรียกร้องนั้น ๆ ให้มาศาล ถ้าบุคคล
 นั้นมาศาลและยินยอมชำระหนี้ให้แก่เจ้าพนักงานบังคับคดี ให้ศาลจกรายงานไว้ ถ้าบุคคล
 นั้นไม่มาศาลหรือไม่ยินยอมชำระหนี้ดังกล่าว เมื่อเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาร้องขอให้ศาลมีคำสั่ง
 อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ฟ้องตามเอกสารที่ได้ยึดนั้น และถ้าศาลพิพากษาในที่สุดให้เจ้าหนี้เป็นผู้ชนะ
 คดี เจ้าหนี้ต้องให้เจ้าพนักงานบังคับคดีทราบจำนวนเงินที่รับชำระหนี้จากการนั้นด้วย

จะเห็นได้ว่าเจ้าหนี้อาจบังคับคดีเขากับสิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ตามที่มีบัญญัติข้างต้น
 โดยบัญญัติให้อ่านว่าเจ้าพนักงานบังคับคดี^{๓๑๕}อายัดและจำหน่ายไว้ในมาตรา 311-315 ซึ่งเป็น
 ไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด เช่น บุคคลภายนอกโต้แย้ง หรือปฏิเสธหนี้ที่เรียกร้องแก่
 ตนก็ได้ตามมาตรา 312 และปรากฏหลักในการจำหน่ายหนี้

มาตรา 315 ถ้าสิ่งของที่จะต้องส่งมอบตามสิทธิเรียกร้องที่ถูกลูกค้ายื่นฟ้องคดีฟ้องมอบให้แก่เจ้าพนักงานบังคับคดีไปแล้ว ให้เจ้าพนักงานบังคับคดีนำออกขายโดยการขายทอดตลาด ทั้งที่มีบัญชีไว้ในลักษณะนี้

ถ้าการจำหน่ายสิทธิเรียกร้องที่ถูกลูกค้ายื่นฟ้องคดีฟ้องมอบนั้นกระทำได้โดยยาก เนื่องจากการชำระหนี้ดังกล่าวต้องอาศัยการชำระหนี้คอบแทนหรือ ภัยเหตุอื่นใด และการบังคับคดีอาจล่าช้าเป็นการเสียหายแก่คู่ความทุกฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือแก่บุคคลผู้มีส่วนได้เสีย เมื่อคู่ความหรือบุคคลเช่นว่านั้นหรือเจ้าพนักงานบังคับคดีร้องขอศาลจะมีคำสั่งกำหนดให้จำหน่ายโดยวิธีอื่นก็ได้

ดังนั้นสิทธิเรียกร้องนั้นจะใช้ยึดแล้วขายทอดตลาดก็เช่น ทรัพย์สินไม่ได้ เพราะตัวสิทธิเรียกร้องไม่ใช่ทรัพย์สิน เราจะทำสัญญากู้ สัญญาเช่า สัญญาจ้างแรงงานมาขายทอดตลาดไม่ได้ และศาลก็ไม่เคยมีคำสั่งดังกล่าว ไม่ว่าสิทธิเรียกร้องตามสัญญาต่าง ๆ เหล่านั้นจะมีราคามากหรือน้อยเท่าใด นอกจากนั้นสิทธิเรียกร้องนั้น ๆ อาจมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลาที่บุคคลภายนอกยังอาจถือประโยชน์ได้อยู่ หรือบุคคลภายนอกอาจมีข้อโต้แย้งสิทธิเรียกร้องนั้นเพื่อตนไม่ต้องรับผิดชอบ ดังนั้น เราจะนำสิทธิเรียกร้องมาขายทอดตลาดเลยก็ไม่ได้ โดยเฉพาะสิทธิเรียกร้องที่จำหน่ายยากเพราะต้องอาศัยการชำระหนี้คอบแทน อาจต้องมีการกำหนดให้โอนโดยวิธีอื่นตามที่สมควร แต่ทั้งนี้ การบังคับคดีจะยึดคอบแทนบัญชีของกฎหมายหรือเจตนาของคู่สัญญาย่อมไม่ได้ เช่น ลูกหนี้มีสิทธิการเช่าอยู่เป็นเวลา 10 ปี แต่สัญญาเช่าไม่ระบุให้โอนได้ ศาลจะสั่งให้บุคคลภายนอกให้เจ้าหน้าที่เช่าแทนลูกหนี้ยืมไม่ได้หรือนำสิทธิการเช่ามาขายทอดตลาด ผู้ซื้อยืมไม่ได้สิทธิหรือ กรณีที่บริษัท ก.จ้างนาย ข. ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีชื่อเสียงมากมาทำงานกับตน คอบมารบริษัท ก.ถูกเจ้าหน้าที่ยึดทรัพย์สิน และอาศัยสิทธิต่าง ๆ ศาลจะบังคับให้นำสิทธิตามสัญญาจ้างแรงงานมาขายทอดตลาดได้อย่างไร หากนาย ข. ไม่ยอมทำงานกับบุคคลอื่น ผู้รับซื้อสิทธิจากการขายทอดตลาดยืมไม่ได้สิทธิ สิทธิเรียกร้องจึงควรแยกต่างหากจากทรัพย์สินด้วยลักษณะและผลของกฎหมาย

นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่เองสามารถใช้สิทธิเรียกร้องแทนลูกหนี้ได้โดยเป็นไปตามลักษณะที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 233 กล่าวคือ "ถ้าลูกหนี้ยึดคืนไม่ยอมใช้สิทธิเรียกร้อง หรือเพิกเฉยเสียไม่ใช้สิทธิเรียกร้อง เป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่ต้องเสียประโยชน์ไซ้ ท่านว่าเจ้าหน้าที่จะใช้สิทธิเรียกร้องนั้นในนามตนเองแทนลูกหนี้เพื่อป้องกันสิทธิของตนในมูลหนี้ดังกล่าว เว้นแต่ในข้อที่เป็นการของลูกหนี้ส่วนตัวโดยแท้"

และในกฎหมายล้มละลายได้บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมและจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้ โดยอาจมีคำขอก่อศาล และศาลมีอำนาจบังคับให้บุคคลที่รับว่าเป็นหนี้ลูกหนี้ หรือรับว่ามีทรัพย์สินของลูกหนี้อยู่ในครอบครอง ชำระเงินหรือส่งมอบทรัพย์สินแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ ภายในกำหนดเวลาที่ศาลเห็นสมควร ตามมาตรา 118 และมาตรา 119

ดังนี้ จะเห็นได้ว่า การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ทำได้โดยวิธีที่กฎหมายกำหนดหลักและวิธีการไว้ แต่วิธีการใช้ก็ต้องโดยทางศาล และเป็นการใช้สิทธิแทนลูกหนี้ ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้บุคคลภายนอกชำระหนี้หรือบังคับเอากับทรัพย์สินของบุคคลภายนอก เพื่อป้องกันประโยชน์ของเจ้าหนี้แต่ก็จะไม่ให้มีผลเสียแก่ลูกหนี้

3. ที่มาและความหมายของการโอนสิทธิเรียกร้อง

สิทธิเรียกร้องซึ่งเป็นบุคคลสิทธินั้นผู้เป็นเจ้าของสิทธิอาจโอนสิทธิของตนให้บุคคลภายนอกใช้สิทธินั้นแทนตน อันเป็นการเปลี่ยนมือเจ้าของสิทธิ ซึ่งเรียกตามกฎหมายว่า การโอนสิทธิเรียกร้อง กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยได้บัญญัติหลักเกณฑ์ของการโอนไว้ในมาตรา 306 - 313 โดยบัญญัติในมาตรา 303 ความว่า "สิทธิเรียกร้องนั้นท่านว่าจะพึงโอนกันได้ เว้นไว้แต่สภาพแห่งสิทธินั้นเองไม่เปิดช่องให้โอนกันได้" ซึ่งการโอนสิทธิเรียกร้องนี้มีบัญญัติในกฎหมายของประเทศอื่น เช่น อังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส ญี่ปุ่นและเยอรมันเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะกฎหมายไทยได้นำหลักมาจากกฎหมายญี่ปุ่นและกฎหมายเยอรมัน ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดในบทต่อไป เพราะหลักกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ย่อมแตกต่างกันบ้าง และแนวความคิดเกี่ยวกับการโอนก็แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ เช่น ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น มีความคิดไปในด้านเป็นการขายสินค้าและการหากำไร แต่แนวความคิดของอังกฤษ อเมริกา และไทย เป็นไปในทางที่มุ่งให้เป็นประโยชน์แก่เจ้าหนี้ในการได้รับชำระหนี้ และลูกหนี้พ้นจากความรับผิดชอบในหนี้้นั้น แต่ในระยะหลังแนวความคิดของการโอนสิทธิเรียกร้องของกฎหมายไทยมุ่งไปทางการค้า การโอนเพื่อผลกำไร แต่อย่างไรก็ตามแนวความคิดของการโอนสิทธิเรียกร้องของประเทศต่าง ๆ เหมือนกันคือ เป็นการโอนเฉพาะสิทธิมิใช่โอนหน้าที่หรือภาระให้แก่ผู้รับโอนด้วย

ที่มาของกฎหมายเกี่ยวกับการโอนสิทธิเรียกร้อง ปรากฏในหลักกฎหมายโรมัน

โบราณ เกี่ยวข้องที่เรียกว่า "the procuratio in rem suam" กษัตริย์จัสติเนียน¹ ห้าม การโอนทรัพย์สินเกี่ยวกับข้อพิพาท (res Litigiosae) ซึ่งรวมถึง สิทธิในการฟ้องคดีด้วย แนวความคิดเดิมของโรมันจึงเห็นว่าสิทธิเรียกร้องโอนไม่ได้ ต่อมาภายหลังได้มีการวาง หลักเกี่ยวกับการดำเนินคดี ซึ่งยอมรับการ²สร้างหลักการดำเนินคดีโดยหมายความที่เรียกว่า "procurator" ซึ่งทนายมีอำนาจเกี่ยวกับบัญชีการเงิน รวมทั้งสิ่งซึ่งจะได้รับจากลูกหนี้ อำนาจนี้สิ้นสุดเมื่อผู้ให้อำนาจตาย หรือ มีการชำระหนี้ การใช้อำนาจของทนายความเป็น การใช้แทน หรือในนามของเจ้าของสิทธิ ซึ่งสามารถลดล้างหรือยุติการใช้ได้ แต่อำนาจของ ทนายความเริ่มแน่นอนมั่นคงขึ้นในระยะหลัง เพราะไม่สิ้นสุดแม้เจ้าของสิทธิจะตายและวิธี การโอนสิทธิก่อนที่มีการชำระหนี้ทำโดยการแจ้งไปยังลูกหนี้ หรือลูกหนี้รับรองผู้รับโอนมีฐานะ เช่นเจ้านี่

ในยุคกลางได้มีการวิวัฒนาการเกี่ยวกับเอกสารผู้ถือและตามคำสั่ง ซึ่งใช้ในทาง พาณิชย์ และได้เริ่มมีการยอมรับเกี่ยวกับความสามารถในการโอนทรัพย์สิน ในการฟ้องคดี (The assignability of choses in action) ในระบบกฎหมายบางระบบ เช่น ของเยอรมัน และก็มีปรากฏลักษณะของการโอนสิทธิเรียกร้องตามสัญญาบางลักษณะ เช่น การยึดหุ้นทรัพย์สินของผู้เช่า เนื่องจากการไม่ชำระค่าเช่า หรือ การยึดหุ้นสัมภาระ เพื่อประกันค่าจ้างแรงงาน ซึ่งเรื่องที่มีลักษณะการโอนที่คล้ายกันนี้คือ การที่เจ้านี่สามารถ ใช้สิทธิเหนือทรัพย์สินของบุคคลภายนอกซึ่งเป็นลูกหนี้ของลูกหนี้ จนได้วิวัฒนาการเรื่อยมาจน ถึงปัจจุบัน ได้ยอมรับหลักในเรื่องการโอนสิทธิเรียกร้อง โดยกฎหมายแห่งเยอรมันอนุญาต ให้มีการโอนสิทธิเรียกร้องโดยสัญญาโอนสิทธิซึ่งไม่มีแบบ แต่ก็มีสิทธิเรียกร้องตามสัญญาบาง อย่างที่ไม่อาจโอนได้ เนื่องจากคุณสมบัติเฉพาะตัวลูกหนี้ หรือเจ้านี่ หลักการโอนสิทธิ เริ่มเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางแต่อย่างไรการใช้สิทธิเรียกร้องให้ชำระหนี้ไม่อาจทำ ให้เกิดความเสียหายแก่เจ้านี่ที่แท้จริงได้ หลักการโอนนี้ได้ถูกนำไปใช้ในกฎหมายประกันภัย

¹R.W. Lee, The element of Roman Law. P. 403.

²Rudolf Huebner, A History of German Private Law. Rothman

และกฎหมายพาณิชย์ และประเทศต่าง ๆ ก็ได้รับความคิดนี้ไปใช้ในกฎหมายของคน

ในระบบกฎหมายอังกฤษ นั้น แคเคิม คอมมอนลอว์ ไม่ยอมรับในการโอนหนี้ หรือ โอนสิทธิเรียกร้องในสัญญาต่าง ๆ นอกจากเกี่ยวกับตราสารเปลี่ยนมือหรือสัญญาพิเศษ บางอย่าง และการโอนสิทธิตามสัญญาประกันชีวิต ซึ่งบัญญัติใน The Assurance Act 1867 1867 แคหลัก Equity ของอังกฤษ¹ ใ้ยอมรับในการโอนสิทธิเรียกร้องในการฟ้องคดีในนามของผู้โอนสิทธิ และการมอบอำนาจให้ทนายดำเนินคดีแทน ดังเช่น ปรากฏในคดีระหว่าง Torkington กับ Magee ในปี 1902 และได้มีการวางหลักกฎหมายเกี่ยวกับ วิธีพิจารณา คดี ก็ได้มีบัญญัติเรื่อง การโอนสิทธิเรียกร้องได้ด้วยคือ The Judicature Act 1873 Sect. 25 (6) และต่อมาก็ได้มีการแก้ไข และให้นำหลักการโอนสิทธิเรียกร้องนี้ไปไว้ใน Law of property Act, 1925 Sect. 136 (i) ซึ่งได้ใช้กันมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในระบบกฎหมายของอเมริกา ได้รับแนวความคิดนี้มาจากของอังกฤษจึงบัญญัติ หลักเรื่อง การโอนสิทธิเรียกร้องไว้ใน The Uniform Commercial Code, 1962 Sec. 2 - 210 ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบันนี้

ในระบบกฎหมายของฝรั่งเศส เยอรมัน และญี่ปุ่น ก็ได้รับแนวความคิดนี้ไปบัญญัติ ไว้ใน Civil Code ของตน และยังมีผลใช้บังคับอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย แคแรกที่ได้มีการร่าง บรรพ 1 เรื่องบุคคล และ บรรพ 2 เรื่องหนี้ เมื่อปีพุทธศักราช 2466 ได้นำหลักในเรื่องการโอนสิทธิเรียกร้อง มาไว้อยู่ในเรื่องหนี้ด้วย โดยแคแรกที่รับอิทธิพลของกฎหมายฝรั่งเศสมาเป็นส่วนใหญ่ โดยมีรายละเอียด ในภาค 3 โอนหนี้ ลักษณะบทเบ็ดเสร็จทั่วไป และลักษณะ 2 โอนสิทธิ กล่าวคือ

มาตรา 266 บันคาสหิทธิของเจ้าหนี้ และน่าที่ของลูกหนี้ จะต้องชำระหนี้ที่นั่นเท่านั้นว่า จะพึงโอนกันได้ เว้นแต่สภาพหนี้ที่นั้นเองไม่เชิขของให้โอนกัน ฉากการโอนนั้นต้องห้ามตาม กฎหมาย

¹ Ibid, P. 161 - 162.

มาตรา 267 สัญญาตกลงกันเองว่าห้ามมิให้โอนหนี้ไค้นั้น อาจจะถูกยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกได้ แต่เมื่อเขาได้รู้แล้วว่ามีข้อตกลงกันคังนั้นในขณะที่โอน

มาตรา 268 หนี้อันศาลไค้ออกคำสั่งให้ยึดไว้ก่อนพิพากษาก็ ฎาภายหลังก็คดี ท่านว่าเจ้าหนี้หาอาจจะโอนไค้ไม่

มาตรา 269 เงินเคียน เงินปี และเบี้ยบำนาญของข้าราชการนั้น ท่านว่าหาอาจจะโอนไค้ไม่

มาตรา 270 การโอนอันมิไค้บอกกล่าวฎาตกลงกันก่อนตามที่ท่านบังคับไว้ใน มาตรา 271 ฎา 280 นั้น ท่านว่าเป็นการสมบูรณ์ คือพึงไค้แต่ระหว่างผู้โอนกับผู้รับโอนเท่านั้น

มาตรา 271 การโอนสิทธิจะถูกยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้แก่ลูกหนี้ฎาบุคคลภายนอกไม่ได้ จนกว่าผู้โอนจะไค้บอกกล่าวการโอนเป็นหนังสือไปถึงลูกหนี้ ฎาลูกหนี้จะไค้ตกลงแก่การโอนนั้น

ถ้าลูกหนี้ไค้ทำให้พอแก่ใจผู้โอนโดยไค้เงิน ฎาโดยประการอื่นก่อนได้รับบอกกล่าว ฎาก่อนไค้ตกลงแก่การโอนลูกหนี้ไค้ไค้ชื่อว่าหลุดพ้นจากหนี้โดยชอบ

มาตรา 272 ถ้าพิพาทอ้างสิทธิในการโอนต่างราย โอนรายไค้ไค้บอกกล่าว ฎาตกลงกันยอม โอนรายนั้นให้มีสิทธิคิงกว่าโอนรายอื่น ๆ

มาตรา 273 ลูกหนี้มีข้อต่อสู้ผู้โอนในเวลาที่ได้รับบอกกล่าวฎาในเวลาไค้ตกลงแก่การโอนนั้นฉันไค้ ลูกหนี้จะถูกยกขึ้นต่อสู้แก่ผู้รับโอนไค้ฉันนั้น

มาตรา 274 ผู้รับโอนสิทธิยอมรับช่วงสิทธิแห่งผู้โอนในเครื่องอุปกรณทั้งหลาย มีเช่นว่าประกัน ฎาบุริมะสิทธิทั้งหลาย ซึ่ง เป็นสิทธิแก่ผู้โอน

อนึ่ง คอกเบี้ยที่ค้างชำระนั้น ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่ายอมรวมโอนไปกับคั้นเงิน ค่าย

มาตรา 275 การโอนสิทธิอันไค้ยอมรวมโอนทั้งค่าภาระคิตพันฎาน่าที่ชำระหนี้ อันเกี่ยวเนื่องแก่สิทธิอันนั้นค่าย

มาตรา 276 ถ้าผู้รับโอนร้องขอ ผู้โอนสิทธิคองส่งเอกสารให้แก่ผู้รับโอนพร้อม ค่ายเอกสารทั้งหลายซึ่งสำแดงสิทธิอันคั้นคามีอยู่

อนึ่ง ผู้โอนต้องส่งทั้งหลักฐานอื่นที่ตัวมีอยู่เป็นเอกสารก็คิ ฤาเป็นข้อความที่ตนรู้
ก็คิ มันคาซึ่งควรแก่การที่จะเรียกให้ชำระหนี้ตามสิทธิที่ได้ โอนนั้นให้แก่ผู้รับโอนด้วยเหมือน
กัน

มาตรา 277 ถ้าสิทธิเช่นว่านั้นหาไม่มีในเวลาโอน ผู้โอนจะต้องรับผิดชอบใน
ผลนั้น

แต่ผู้โอนจะไม่ต้องรับผิดชอบ ในผลแห่งความจำนของลูกหนี้ คือ ลูกหนี้ไม่มีทรัพย์สิน
พอใช้หนี้ได้

มาตรา 278 เมื่อผู้โอนยอมตกลงจะรับผิดชอบในผลแห่งความจำนของลูกหนี้
ความรับผิดชอบนั้นย่อมสิ้นไป โดยอายุความปีหนึ่งนับแต่วันโอน

ถ้าสิทธิที่โอนยังไม่ถึงกำหนดเวลาที่จะชำระหนี้กันไปขณะโอนไซ้ ให้เริ่มนับอายุ
ความแ่วันกำหนดที่จะต้องชำระหนี้แห่งสิทธิ เช่นว่านั้น

มาตรา 279 การโอนสิทธิเพื่อจะรับสินไซ้ทางคอบแทนกันนั้น ถ้าสิทธินี้ตกอยู่ใน
ระหว่างความไซ้ ท่านว่าการโอนนั้นเป็นโมฆะ

ซึ่งหลักกฎหมายข้างคั้นนี้ มีส่วนคล้ายคลึงกับหลักกฎหมายการโอนสิทธิเรียกร้อง
ของประเทศอื่น และที่ไซ้อยู่ในกฎหมายไทยปัจจุบัน เพราะ เมื่อปีพุทธศักราช 2468 ได้
มีการแก้ไขปรับปรุงหลักกฎหมายนี้ และได้นำเอาหลักกฎหมายของญี่ปุ่นและของเยอรมันมาใช้
โดยการแก้ไขเพิ่มเติมนั้นได้กระทำโดย นำหลักในมาตรา 266 และมาตรา 267 มาแก้ไข
เป็นมาตรา 303 ปัจจุบัน และนำมาตรา 271 และมาตรา 272 มาแก้ไขเป็น มาตรา 307
ปัจจุบัน และมาตรา 273 เติม มาแก้ไขเป็นมาตรา 308 ปัจจุบัน และยกเลิก มาตรา 268
มาตรา 270 มาตรา 274 - 279 เติมเสีย ส่วนมาตราที่ได้บัญญัติหลักขึ้นมาใหม่ ได้มาจาก
หลักกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น และเยอรมัน มาประกอบในการแก้ไขปรับปรุง ซึ่งจะได้นำรายละเอียด
มากมายกล่าวในบทต่อไป เมื่อกฎหมายไทยรับเอาหลักของประเทศเยอรมันและญี่ปุ่นมาใช้
คั้นนั้น วิถีปฏิบัติการใช้ และแนวความคิด ก็ต้องเป็นไปในทำนองที่คล้ายคลึงกับประเทศทั้ง
สองด้วย

เรื่องที่น่าสังเกตุ ก็คือ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยเดิมได้บัญญัติ เรื่องโอน
สิทธิเรียกร้อง ไว้ในภาค 3 เรื่องโอนหนี้ โดยกฎหมายเดิมได้กล่าวถึงทั้งสิทธิของเจ้าหนี้

และหน้าที่ของลูกหนี้ แต่ต่อมาภายหลังเมื่อมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2468 ได้ยกเลิกคำว่าหน้าที่ของลูกหนี้และแยกการโอนสิทธิเรียกร้องออกมาต่างหาก จากเรื่องโอนหนี้ การโอนหนี้ นั้นคงอยู่ในลักษณะแปลงหนี้ในกฎหมายมีปัจจุบันมากกว่า เพราะ การแปลงหนี้เป็นการโอนสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ได้ในค้ำพดมาตรา 306 และมาตรา 309 ในเรื่องการโอนสิทธิเรียกร้อง ยังใช้คำว่า "โอนหนี้" แทนคำว่า "โอนสิทธิ" แม้แต่ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 162/2491 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 315/2494 ก็ใช้ คำว่า "โอนหนี้" แทน "โอนสิทธิ" เช่นเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เห็นว่าคงเป็นเพราะต้องการให้ถ้อยคำสอดคล้องกับถ้อยคำในค้ำพดที่มีบัญญัติว่า "จะพึงต้อง ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้คนหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง" ตามมาตรา 306 หรือ "อันพึงต้องชำระตาม เขาสั่ง" ตามมาตรา 309 เพราะหนี้เป็นค่ากลางอันประกอบอยู่ทั้งสิทธิและหน้าที่ เมื่อค้ำพด บังเป็นเรื่องสิทธิ จึงมีคเป็นเรื่องหน้าที่ไม่ได้ การโอนหน้าที่ไม่มีค้ำพดในประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ ฉะนั้นปัจจุบันคงมีแต่ในฉบับเก่า นอกจากนั้นยังมีนักกฎหมายผู้ทรงคุณวุฒิหลาย ท่าน เห็นว่าการโอนสิทธิเรียกร้องเหมือนกัน การโอนหนี้ จึงใช้คำแทนกันได้

ด้วยความเคารพต่อคำพิพากษาศาลฎีกา และความเห็นของนักกฎหมายผู้ทรงคุณวุฒิ แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่า น่าจะแยกเรื่อง "โอนสิทธิ" และ โอนหนี้ ออกจากกันให้เด่นชัด เพราะจะทำให้ผู้อ่านและผู้ศึกษาวิชากฎหมายในรุ่นหลังเกิดความเข้าใจไขว่เขวและใช้ปะปน กัน เพราะคำว่า "โอนหนี้" มีความหมายกว้าง เพราะ "หนี้" หมายถึง "สิทธิ" และ "หน้าที่" ในตัวเอง และ "หน้าที่" นั้น กฎหมายมิได้กำหนดให้แต่ลูกหนี้เท่านั้นที่มีต่อเจ้าหนี้ เจ้าหนี้ก็มีหน้าที่ต่อลูกหนี้ด้วย แต่การโอนสิทธิ หมายความว่า "สิทธิ" อย่างเดียว ไม่ได้รวมถึงหน้าที่ด้วย หากใช้คำว่า "โอนหนี้" แทนคำว่า "โอนสิทธิ" อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่า เป็นการโอนทั้งสิทธิและหน้าที่ อันเข้าลักษณะการแปลงหนี้ใหม่ตามกฎหมายมากกว่า จะเป็นการโอนสิทธิเรียกร้อง จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ศึกษากฎหมายหลายท่านเข้าใจว่าการ โอนสิทธิเรียกร้อง ก็คือการแปลงหนี้นั่นเอง ทั้งที่ความจริงแบบ ทางปฏิบัติและผลทางกฎหมาย ของทั้งสองเรื่องต่างกัน

ดังนั้น ผู้เขียนจึงไม่เห็นด้วยกับการที่จะนำคำว่า "โอนหนี้" มาใช้แทน "โอนสิทธิ เรียกร้อง" หรือ นำมาใช้ปะปนกัน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเหมือนกัน เพราะอาจทำให้เกิด ความเข้าใจผิด และนำไปใช้วินิจฉัยผิดแบบและผลตามกฎหมายได้

จากบทนี้ผู้เขียนได้อธิบายให้เข้าใจลักษณะและความหมายของสิทธิ ตามกฎหมาย โดยเฉพาะ เรื่องสถานะภาพของสิทธิเรียกร้องตามกฎหมายว่าแนวความคิดของนักกฎหมายไทย เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายแพ่งไทยว่า สิทธิเรียกร้องเป็นทรัพย์สินเสมอไปหรือไม่ อย่างไรจะสมเหตุสมผล และตรงกับบทบัญญัติของกฎหมายกว่ากัน ซึ่งความเห็นในเรื่องดังกล่าว เพื่อเป็นการแสดงความคิดเห็นและเสนอความคิดเห็นนั้นแก่ผู้อ่าน เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการพิจารณาหลักและการโอนสิทธิเรียกร้องในบทต่อไป ซึ่งต่างกับการโอนทรัพย์สินไม่ว่าจะเป็นแบบหรือผลของการโอนตามกฎหมาย รวมทั้งวางแนวความคิดแก่ผู้อ่านในการนำไปใช้พิจารณากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะอื่น ๆ ที่อาจเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและสิทธิเรียกร้องเพื่อจะได้มีการนำกฎหมายนั้นมาใช้ได้ถูกต้องและบังเกิดผลมากที่สุด แม้ว่าอาจมีนักกฎหมายหลายท่านไม่เห็นด้วยกับความเห็นดังกล่าว แต่อย่างน้อยก็ช่วยให้ นักกฎหมายท่านนั้นได้พิจารณาความเห็นในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งต่างกับที่ศาลฎีกาวางแนวไว้แล้วเรายึดถือกันเรื่อยมา จนมิได้คำนึงถึงความคติในลักษณะอื่น นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงที่มาและความหมายความของการโอนสิทธิเรียกร้องพอจะเข้าใจโดยสังเขป เพื่อจะได้ทำความเข้าใจกับหลักการโอนสิทธิเรียกร้องตามกฎหมายในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย